

Alexander Stensvold

Det nasjonale i svenske og norske lærebøker

Et dykk i det nasjonale innholdet i svenske og norske lærebøker

Masteroppgave i MGLU 5-10

Veileder: Per Overrein

Mai 2022

Alexander Stensvold

Det nasjonale i svenske og norske lærebøker

Et dykk i det nasjonale innholdet i svenske og norske lærebøker

Masteroppgave i MGLU 5-10
Veileder: Per Overrein
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	4
Summary	5
Innledning	6
<i>Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål</i>	6
Perspektiver og teorier, nasjon og nasjonalisme som forskningsfelt	8
<i>Hva er en nasjon?</i>	8
<i>Det flertydige nasjonsbegrepet</i>	9
<i>Tre idealtypiske nasjonsperspektiver</i>	10
<i>Avkolonisering og nasjonsbygging</i>	11
<i>Nasjonale symboler</i>	12
<i>Nasjonale symboler i Norge og Sverige</i>	13
<i>Nasjonalisme</i>	16
<i>Lærebokens rolle</i>	19
<i>De nasjonale lovverkene</i>	20
<i>Det nasjonale i læreplanene</i>	21
Metode	22
<i>Lærebokanalyse som kvalitativ metode</i>	22
<i>Forskningdesign</i>	23
<i>Presentasjon og avgrensning av datamaterialet</i>	23
<i>Analyseprosessen</i>	24
<i>Troverdighet og pålitelighet</i>	25
Analyse	27
<i>Norske lærebøker</i>	27
Kosmos 9 (LK06).....	27
Matrix 8 (LK06).....	29
Relevans 9 (LK20).....	30
Arena 9 (LK20).....	31
<i>Svenske lærebøker</i>	34
Prio historia 8.....	34
Capensis historia 7-9.....	36
HI-historia 7-9.....	38
SOS historia 7-9.....	39

Diskusjon og konklusjon	41
<i>Tendenser, likheter og forskjeller i norske bøker</i>	<i>42</i>
<i>Tendenser, likheter og forskjeller i svenske bøker</i>	<i>43</i>
<i>Forskjeller mellom norske og svenske bøker</i>	<i>44</i>
Litteratur og kilder.....	45
<i>Lærebøker.....</i>	<i>47</i>

Forord

Denne oppgaven hadde ikke blitt komplett uten kontaktpersonene jeg hadde under arbeidet. Jeg ønsker derfor å rette en spesiell takknemmelighet til: Jan Wicklund fra Capensis forlag for nyttige innspill og tilsending av lærebokmateriale. Prio forlag for tilsending av gratis lærebøker. De ansatte ved NTNU universitetsbiblioteket avdeling Kalvskinn for sin tålmodighet da jeg tviholdte bøker over langt over innleveringsfristen, og deres arbeid med fjernlån av lærebøker fra Sverige. Min veileder Per Overrein for konstruktive tilbakemeldinger, støtte og gode samtaler underveis. Og sist, men ikke minst, alle mine kolleger, elever, familiemedlemmer og venner som måtte leve med mitt sosiale fravær og mine humørsvingninger gjennom dette travle halvåret.

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en empirisk undersøkelse av fire lærebøker i samfunnsfaget for ungdomsskolen Norge, og fire lærebøker i historiefaget for høgstadiet i Sverige. Målet med oppgaven er å besvare denne problemstillingen: Hvordan fremstilles det nasjonale i norske og svenske lærebøker? I tillegg skal oppgaven besvare to forskningsspørsmål: 1) Hvordan fremstilles nasjonen, nasjonalisme og nasjonale symboler i lærebøkene? (2) Hvilke forskjeller kan vi se mellom norske og svenske lærebøker i fremstillingen av det nasjonale og nasjonalisme? Oppgaven vil undersøke hvilke perspektiver bøkene bruker som forklaringsgrunnlag til nasjonen og nasjonalisme. Perspektivene blir presentert i litteraturgjennomgangen, som er det analytiske rammeverket for analysen. I tillegg, sammenlikner oppgaven nasjonale symboler i begge landene, ut ifra to nasjonale diskurser som kjennetegner den norske- og svenske nasjonalismen. Diskursene blir presentert i litteraturgjennomgangen, og den svenske handler om at svenskene føler en usikkerhet til hvordan de skal forholde seg til «det nasjonale». En av årsakene er at nasjonale symboler har blitt gjenstander for mer ekstreme retninger. Norge har en tydeligere «nasjonal patos», der blant annet nasjonaldagsfeiring og symbolbruk er vanligere enn i Sverige. Den svenske opplæringsloven inneholder også færre krav om at landets nasjonale kulturarv skal forankres i undervisning. Oppgaven prøver å se alt dette i sammenheng i et forsøk på å gi problemstillingen og forskningsspørsmålene noen nyttige og reflekterende svar. Ikke overaskende, kommer det frem at det er forskjeller, men det er også noen likheter.

Summary

This study is an empirical survey of four Norwegian textbooks in society studies for the junior high school in Norway, and four Swedish textbooks for society studies for the junior high school in Sweden. The main purpose of the study is to answer this main issue: how is the national presented in Norwegian and Swedish textbooks. In addition, the study tries to answer two research questions: 1) How are the nation, nationalism and national symbols presented in the textbooks? (2) What differences can we see between Norwegian and Swedish textbooks in the presentation of the national and nationalism? The study will search for typical perspectives the books use to explain the nation and nationalism. The main perspectives are presented in the literature review, which is a part of the framework for the analysis. In addition, the thesis compares national symbols in both countries, based on national discourses that characterize Norwegian and Swedish nationalism. The discourses are also presented in the literature review, and the Swedish perspective is reflecting that Swedes are feeling an uncertainty about how they should relate to "the national". One reason is that national symbols have become objects of more extreme directions. Norway has a much clearer «national pathos», where, among other things, national day celebrations and the use of symbols are more common than in Sweden. The Swedish Education Act also contains fewer requirements that the Swedish national cultural heritage must be anchored in teaching. This study tries to see all this in context to give the main issue and the research questions some useful and reflective answers. Not surprisingly, it turns out that there are differences, but there also was a lot some of similarities.

Innledning

Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillingen oppgaven ønsker å besvare lyder som følger: Hvordan fremstilles det nasjonale og nasjonalisme i norske og svenske lærebøker?

Videre følger det to forskningsspørsmål: (1) Hvordan fremstilles nasjonen, nasjonalisme og nasjonale symboler i lærebøkene? (2) Hvilke forskjeller kan vi se mellom norske og svenske lærebøker i fremstillingen av det nasjonale og nasjonalisme?

Oppgavens profesjonsrelevans

Denne oppgaven er relevant for samfunnsfaglæreren av flere årsaker. For det første er lærebøkene et sentralt hjelpemiddel i lærerens undervisningspraksis. Lærebokinnholdet påvirker hvilken kunnskap læreren formidler til elevene, og bøkene er utformet etter læreplanene både i Norge og Sverige. Læreplanene inneholder flere mål som omfatter nasjonalt innhold. Ved å undersøke lærebøker fra både Norge og Sverige, vil jeg få et bredere perspektiv av hvordan nasjonalisme, og det nasjonale fremtrer i ulike kontekster og lærebøker. Nasjonalisme er et begrep og fenomen som er omdiskutert blant flere forskere og lærere. I debattene om det nasjonale, kan det være en fordel å se temaet fra ulike synsvinkler. For min del har det vært nyttig og lærerikt å analysere ulike lærebøker om et bestemt fenomen. Vi har de siste årene fått en økende grad av skoler som går vekk ifra tradisjonell lærebokundervisning. Jeg jobber selv ved en skole der elevene ikke har bøker i samfunnsfag. Av disse årsakene blir det nyttig å ta med seg en forståelse av hvordan et tema kan fremstilles på ulike måter i et utvalg læreverk, som tar utgangspunkt i samme kompetansekrav gitt fra læreplanen i ulike land. Selv om vi kan se en tendens til at lærebøkene blir erstattet av andre læringsressurser, berøres også digitale læreverk av ulike fremstillingsmåter av samme tema. Studiens relevans kan derfor være aktuell i lang tid fremover. Forskning på lærebøker er en viktig kilde til kunnskap om hvilket innhold, fokus, fremstillingsmåter, formidlingsperspektiv og form som brukes i bøkene (Ammert, 1999, s. 140). Niklas Ammert stiller også spørsmål om digitale hjelpemidler erstatter lærebøkene i Sverige. Han viser til forskning som sier at læreboksalget har gått ned. I Sverige gikk lærebokbevilgningen per elev ned med 18% mellom 2000 til 2012, samtidig som salget ble redusert med 30 % (Ammert, 1999, s. 140). Dette har en sammenheng med at flere skoler lar elevene låne innkjøpte klassesett med lærebøker, og at andelen elever i skolen har avtatt noe (Ammert, 1999, s. 141). Han viser til forskning som legger frem at historieundervisningen fortsatt eksplisitt og implisitt blir påvirket av innhold fra lærebøkene. Selv om vi ser en tendens til at elever og lærere tar avstand fra læreboken, er diskusjonen og beslutningen om å ta avstand fra læreboken også en måte og forholde seg til læreboka på. På denne måten blir undervisningssituasjonen implisitt påvirket av læreboken. Flere lærere tar også utgangspunkt i innhold fra lærebøkene for å strukturere undervisningen, selv om den ikke er fysisk til stede i klasserommet (Ammert, 1999, s. 142).

Utvalgt litteratur

«Nasjon» og «nasjonalisme» er de grunnleggende begrepene i denne oppgaven. Forskningslitteraturen jeg har valgt ut belyser at dette er kompliserte begreper, som omfatter mange perspektiver og forklaringer. Ifølge Felix Berenskoetter ved SOAS University of London, er begreper menneskelige kreasjoner. De skal fungere som abstrakte rammer som bidrar til å frembringe kunnskap (Berenskoetter, 2017, s. 155). Formen av begrepene kan være internt kompliserte og varierte. På den ene siden kan de anvendes som byggeklosser i akademiske teorier, eller analyser hvordan de fungerer i

samfunnet. På den andre siden er de mindre opptatt av abstrakte forklaringer, og fokuset ligger på begrepenes hverdagsfunksjon (Berenskoetter, 2017, s. 157). Med bakgrunn i at lærebøkene blir brukt i lærerens og elevenes hverdag, blir Berenskoetter sin omtale av den hverdagslige- og akademiske diskursen aktuell for dette studiet. Begrepene avgjør også mye av innholdet som er tatt med i litteraturgjennomgangen. Den tidligere omtalte kompleksiteten, og omfanget som viser seg i begrepene «nasjon og nasjonalisme», gjorde det nødvendig å ta noen strategiske avgrensninger i oppgaven. Jeg har for eksempel ekskludert teori om nasjonale minoriteter. Oppgavens fokus ligger på å presentere hvordan «nasjonsbegrepet, nasjonalisme og nasjonale symboler» fremstilles i lærebøkene. Med bakgrunn i oppgavens mål, er litteraturgjennomgangen bygd opp av relevante perspektiver for å belyse lærebøkens innhold på en forsvarlig måte. Innledningsvis redegjør jeg hva en nasjon er. Med utgangspunkt i nasjonalismens tvetydighet i academia, bruker jeg forskningslitteratur hentet fra anerkjente forskere som har jobbet med nasjonalisme i flere årrekket. Oppgaven legger frem ulike grunnleggende forklaringer på hva en *nasjon* er, ved å skille mellom statsnasjon, kulturnasjon og et subjektivt nasjonsbegrep. De utdypes med et tysk-romantisk og fransk-politisk perspektiv. Begrepene er hentet fra boken *Nasjonalisme*, utgitt av Øyvind Østerud i 2018. Østerud er norsk professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, og nasjonalisme en av hans fremste faglige interesser. Deretter viser jeg til Anthony D. Smith sine fem forklaringer av hvorfor nasjonen fremstår som et moderne fenomen. Dette er hentet fra artikkelen *When is a nation?* fra i 2002. Smith er en av de internasjonalt mest anerkjente forskerne innenfor det tverrfaglige feltet av nasjonalismestudier. Han var i sin tid britisk professor i studiet «Etnisitet og nasjonalisme» ved London School of economics. Videre presenterer jeg tre idealtypiske perspektiver på nasjonsbegrepet, som også kommer fra boken *Nasjonalisme* av Østerud. Det tysk-romantiske- fransk-politiske og subjektive begreper bidrar til å kontekstualisere de tre «grunnforståelsene» av nasjonsbegrepet som ble presentert innledningsvis i en europeisk historisk sammenheng. De ulike perspektivene på nasjonsbegrepet tar utgangspunktet i historiske slag knyttet til Frankrike og Tyskland på 1700- og 1800-tallet. Perspektivenes relevans kommer frem i rollen de spiller for historiske forklaringer av nasjonen i lærebøkene. Jeg har også inkludert teori om fredstraktaten som ble inngått i Westfalen hentet fra boken *Den globala nationalismen*, utgitt i 1998 av Björn Hettne, Sverker Sörlin & Uffe Østergård. Fredstraktene som ble inngått i Westfalen, markerer starten på en europeisk nasjonsinndeling. Deretter kommer det teori om avkolonisering og nasjonsbygging, fordi dette ofte sees i sammenheng med nasjonsbygging i lærebøkene. I forklaringen av nasjonsbyggingen, underbygger jeg også med teori om hvordan nasjonale symboler kan bidra i prosessen. Jeg bruker teori fra boken *National Symbols, Contesting the National Narrative*, skrevet av professor Michael E. Geisler ved Middelbury College i Tyskland, for å gi noen konkrete eksempler på nasjonale symboler, og hvordan de kan få nasjonal verdi. I en norsk kontekst inkluderer jeg noen konkrete eksempler på nasjonale symboler vi regner som typisk norske. Eksempelene er hentet fra en tidsskriftartikkel skrevet av Magne Nyland, som er professor emeritus i medisin ved UiO. Han har studert hvordan nasjonsbyggingen kom til uttrykk på flere samfunnsområder, inkludert hans eget medisinske felt. Videre gir jeg eksempler på hvordan vilkårlige symboler kan regnes som nasjonale symboler, ut ifra en gitt kontekst i samfunnet. Her bruker Sverre Knudsen sin analyse av minneseremonien i etterkant av 22. juli 2011. Knudsen er professor i lærerutdanning ved OsloMet. Han siterer Andersson sin teori om «forestilte fellesskap», som jeg også redegjør for i denne delen av oppgaven. Etter redegjørelsen av nasjonale symboler i en norsk kontekst, går jeg over til nasjonale symboler i en svensk kontekst. I denne sammenheng presenterer jeg en to

motsettende oppfatninger av svensk symbolbruk. Boken *Försvenskningen av Sverige*, skrevet av Billy Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren tar opp flere aspekter ved nasjonale symboler i en nyere svensk samfunnskontekst. Boken handler om hvordan det nasjonale stadig skifter form og innhold, mellom ulike epoker og sosiale miljøer. De omtaler nasjonale symboler med et interessant perspektiv for samfunnskonteksten i Sverige på 1990-tallet. Jeg presenterer studien *Common-Sense Notions of "Nation": A Challenge for Teaching*, publisert i *Journal of Political Science Education* for å vise et motstridende perspektiv til Ehn, Frykman & Löfgren. Studien er gjennomført av Maria Jansson, Maria Wendt & Cecilia Åse i 2013. De har analysert hvordan nasjonsbegrepet oppfattes blant svenske studenter i statsvitenskap, hvor det er beskrevet at «svensker som et folk forakter sin egen nasjonale identitet». Dette har hatt en betydelig innflytelse for hva som står i læreplanen og lærebøkene i Sverige (Jansson, Wendt & Åse, 2013, s. 39).

Etter redegjørelsen av nasjonsbegrepet og nasjonale symboler, fremstiller jeg nasjonalisme som forskningsfelt. Jeg starter med å vise noen akademiske refleksjoner om hvorfor nasjonalisme er et komplisert fenomen. Refleksjonene er formidlet av Antony D. Smith i et intervju med seniorforsker Dr. Alexandra Stark ved *Political reform program*. Hun har doktorgrad i internasjonale relasjoner fra Georgetown University. Intervjuet belyser blant annet kompleksiteten rundt begrepet i den akademiske debatten, og det kommer frem hvordan Smith har funnet sitt ståsted innenfor det kompliserte feltet. De ulike underkategoriene av nasjonalisme som kommer frem i intervjuet, understreker viktigheten i oppgavens avgrensning både i litteraturgjennomgangen og analysen. Intervjuet blir også relevant fordi jeg skiller Ernst Gellner sitt fra Anthony D. Smith i deres syn på nasjonalisme. Deretter tar jeg utgangspunkt i fem «moderne» forklaringer av nasjonalisme av Smith, presentert i boken *Nationalism Keyconcepts*, utgitt i 2010. Her tar jeg opp hvorfor nasjonalisme skiller seg fra de andre ideologiene, noe som er relevant for hvordan nasjonalisme som ideologi fremstilles i lærebøkene. Videre bruker jeg teori fra boken *Nasjonalisme* av Ernst Gellner, for å skille modernister og primordialister i hvert sine syn på nasjonalisme. Avslutningsvis i kapitlet *Perspektiver og teorier, nasjon og nasjonalisme som forskningsfelt* viser jeg hvordan temaet er relevant i henhold til opplæringsloven og læreplanene for både Norge og Sverige. Dette er også av betydning for resultatene til problemstilling og forskningsspørsmålene.

Perspektiver og teorier, nasjon og nasjonalisme som forskningsfelt

Hva er en nasjon?

Nasjonen blir omtalt på ulike måter i dagligtalen. I enkelte sammenhenger blir den omtalt som en stat, og i andre sammenhenger blir den omtalt som en folkegruppe. Denne tendensen gjenspeiler seg tydelig i lærebøkene. Med utgangspunkt i at jeg skal undersøke «det nasjonale innholdet» i lærebøkene, forklarer jeg innledningsvis noen «vanlige» definisjoner på hva en nasjon er: kulturnasjonen, statsnasjonen og et subjektivt nasjonsbegrep. De to første begrepene ble introdusert av Friedrich Meinecke i 1908 (Smith, 1991, s. 18). Perspektivene blir brukt som grunnleggende kategorier for å analysere hvordan nasjonsbegrepet fremstilles i lærebøkene.

Smith har undersøkt hvordan nasjonen fikk sin moderne betydning. Han tar også utgangspunkt i hvordan nasjonen «kom til syne i samfunnet» med et lengre

tidsperspektiv, noe jeg kommer tilbake til under overskriften *nasjonalisme*. I opplysningstiden fikk nasjonsbegrepet mye oppmerksomhet, og synet på hvem som var en del av nasjonen ble endret. Smith bruker fem ulike forklaringer av «nasjonen» som et moderne fenomen. Tidsspennet strekker seg fra 1600-tallet under opplysningstiden, og videre gjennom de økonomiske og politiske revolusjonene som skjedde i ettertid (Smith, 2002, s. 6). I den første forklaringen omtales nasjonen som en *territoriell enhet*. Her er det et bånd mellom folket og det avgrensede landområdet, som former identiteten hos folket (Smith, 2002, s. 7). Den andre forklaringen går ut på at nasjonen er et *politisk-juridisk fellesskap*, der medlemmene har felles rettigheter og plikter med utgangspunkt i en særegen politisk kultur, delte tradisjoner og verdier og et autonomt politisk fellesskap som skiller seg fra andre fellesskap (Smith, 2002, s. 7). Den tredje forklaringen innebærer at nasjonen er *legitimert av nasjonalisme som ideologi*. Denne forklaringen innebærer at verden er inndelt i nasjoner med egen karakter og historie. Et annet prinsipp ved forklaringen, er at individene skal være lojale til nasjonen gjennom å realisere og dyrke den (Smith, 2002, s. 7). Den fjerde forklaringen sier at nasjonen er et *internasjonalt fenomen*. Her er nasjonen en del av et globalt system med nasjonalstater som er bygget på prinsippene om politisk og kulturell pluralisme. Dette systemet ble synliggjort i Europa etter Westfaltraktaten i 1648 (Smith, 2002, s. 7). Den femte forklaringen omtaler nasjonen som et «massesamfunn», der det store flertallet av befolkningen er klar over å tilhøre nasjonen og deltar i det nasjonale samfunnet. Her anses befolkningen som en helhet, nettopp fordi nasjonen identifiseres gjennom innbyggerne (Smith, 2002, s. 7). Gjennom de ulike forståelsene av nasjonsbegrepet, har vi fått et utgangspunkt for en europeisk kontekstualisering av hvem som inngår i den «nasjonale» delen av befolkningen, og hvilke faktorer som ilegges «nasjonen». Europa har en konfliktfylt historie, som særlig ble synliggjort under en periode preget av nasjonsbygging fra senmiddelalderen frem til 1800-tallet (Hettne, Sörlin og Østergård, 1998, s. 17). Nasjonalismen ble presentert som en ideologi og sosial bevegelse i Europa i overgangen fra 1700-tallet til 1800-tallet, med forutsetninger om territoriale stater som var etablert allerede før den «westfalske» modellen (Hettne, Sörlin og Østergård, 1998, s. 18). Den «westfalske» modellen tar utgangspunkt i freden i Westfalen som ble inngått i 1648. Her ble det inngått to traktater, som markerte slutten på trettiårskrigen (Tøllefsen, 2019). Den westfalske freden kodifiserte en ny politisk struktur, preget av europeiske statsmakter som vokter over sine nasjonale territorier. Statene var kjennetegnet av en politisk rasjonalitet, som vernet om innbyggernes sikkerhet og velstand. Statene ble byggeklosser for det internasjonale systemet bestående av suverene stater (Hettne, Sörlin og Østergård, 1998, s. 18 & 19). De fleste av lærebøkene som er analysert i denne oppgaven, har innhold som viser hvordan nasjonalisme framstår «samlende» og «splittende» med utgangspunkt i hvordan landegrensener forandret seg under 1700- og 1800-tallets Europa.

Det flertydige nasjonsbegrepet

Det subjektive nasjonsbegrepet innebærer at et folk som anser seg selv som en nasjon, er en nasjon (Østerud, 2018, s. 19). Den franske historikeren Ernst Renan argumenterte for at «nasjonen var en daglig folkeavstemning», og at den framsto en kollektiv endring og felles bevissthet (Østerud, 2018, s. 19 & 20). Dette utyper jeg under avsnittet om idealtypiske nasjonsperspektiver. Den tyske historikeren Friedrich Meinecke skilte mellom begrepene «kulturnasjon» og «statsnasjon», som etter hvert ble dominerende nasjonsmodeller. Statsnasjonen kjennetegnes ved å konstrueres «ovenfra», der den statlige rammen blir grunnlaget for det nasjonale fellesskapet (Østerud, 2018, s. 22). I kulturnasjonen danner folket det nasjonale fellesskapet. Befolkningskulturen er

grunnlaget for det politiske fellesskapet, og nasjonen konstrueres «nedenfra». Disse skillelinjene er meget relevante i denne oppgaven, fordi lærebrukene bruker ulike modeller til å definisjoner nasjonen. Noen av bøkene har en mer implisitt definisjon enn andre. Det er viktig å ha noen klare definisjoner av nasjonen for å kjenne igjen trekk eller kjennetegn av disse selv om bøkene implisitte forklaringer av nasjonen. Enkelte av bøkene definerer nasjonen som «stat», andre som «folket».

Østerud beskriver nasjonen som rammen for nasjonalisme. Det kan forklares ved at folket som danner nasjonen har mange fellestrekk og knyttes sammen av en felles etnisitet. Dette er typiske særtrekk ved en gruppe mennesker som identifiserer seg som et folk. Eksempler på slike særtrekk er historie, religion og språk (Østerud, 2018, s. 19). Hvis vi ser nasjonen i et historisk perspektiv, omfattet den i utgangspunktet de politisk privilegerte klassene, og «folket» var massen av undersåtter. Betydningen bak nasjonsbegrepet har endret seg gjennom ulike historiske slag for å fremme folkesuverenitet. Østerud definerer tre idealtypiske forståelser: det fransk-politiske-, det tysk-romantiske- og det subjektive nasjonsbegrepet. Forståelsene lever side om side i dagligtalen og på det politiske- og kulturelle planet (Østerud, 2018, s. 21). Østerud viser til et skille mellom en politisk- og kulturell nasjon som avgjørende faktorer for hvilken nasjonsoppfatning som slår igjennom, selv om de ikke nødvendigvis behøver å være gjensidig utelukkende (Østerud, 2018, s. 22). Dette bidrar til å forklare hvorfor og hvordan bøkene har vektlagt ulike nasjonsforklaringer. Den politiske nasjonen fungerer som en aktiv og selvstyrende enhet med en bevisst tilhørighet blant innbyggerne. Under en kulturell nasjon er kulturarven og språket tilknyttet nasjonale tradisjoner som utgjør selve «enheten». I denne nasjonstypen er de før-politiske fellesskapene utgangspunktet for politiske uavhengighets- og selvstendighetskrav. Dermed blir ikke den politiske enheten relevant for å definere hva som ilegges en nasjon (Østerud, 2018, s. 22 & 23). Meinecke sin inndeling jeg nevnte innledningsvis, har blitt brukt til å karakterisere flere nasjonstyper i ulike geografiske områder. Den statlige rammen og de politiske prosessene ble etter hvert formet som et nasjonalt fellesskap i landene. Frankrike, USA og Storbritannia. Felles for disse landene er at de betraktes som politiske nasjoner (Østerud, 2018, s. 23). Noen av lærebøkene skiller ut dette som en «egne type nasjoner», der folkene som bor her ikke nødvendigvis har «relasjoner» til hverandre.

Tre idealtypiske nasjonsperspektiver

De svenske lærebøkene vektlegger særlig en historisk kunnskap fra 1700- og 1800-tallets Europa som forklaringsgrunnlag til nasjonen og nasjonalisme. Det fransk-politiske og tysk-romantiske nasjonsbegrepet kan bidra til å forklare hvorfor, og hvordan bøkene trekker frem samlingen av Tyskland og den franske revolusjonen som eksempler for hvordan stater ble dannet, og nasjonalismen vokste frem. Det fransk-politiske nasjonsbegrepet har sitt opphav fra den franske revolusjonen, der nasjonen ble brukt som en betegnelse om det myndige folket. Nasjonsbegrepet ble tillagt rettigheter knyttet til de øvre stendene i et hierarkisk stendersamfunn (Østerud, 2018, s. 36). Tredjestanden krevde folkesuverenitet og var viktige pådrivere for revolusjonen i 1789. Det oppstod et tydelig skille for hvordan nasjonsbegrepet skulle formuleres, med en republikansk og sekulær side mot en tradisjonalistisk og katolsk side (Østerud, 2018, s. 42). Den republikanske siden stilte ikke krav til etnisitet eller hudfarge, men krevde at man stilte seg bak republikkens retningslinjer i form av det franske språket og en felles fransk kulturarv (Østerud, 2018, s. 43). Republikkens romantisering og idé om en nasjonal universalitet omtalt som «det franske», ble en utfordret av en økende andel

innvandrere i befolkningen (Østerud, 2018, s. 43). Den franske revolusjonen var preget av en rekke politiske strider, og det var en kontinuerlig fare for at det skulle bryte ut borgerkrig på grunnlag av et økende mangfold i befolkningen. Det etablerte franske hovedsynet på nasjonalitet og nasjonalismebegrepet gir langt i fra entydige svar på aktuelle nasjonale spørsmål, fordi det politiske eller republikanske nasjonsbegrepet har vært utøvd annerledes i praksis enn i formuleringen. Folkesuvereniteten i Frankrike ble forklart ved at staten skulle være en bærebjelke for nasjonen, der nasjonen skulle fungere som et fellesskap av likeberettigede borgere uten særlige privilegier (Østerud, 2018, s. 47). Morsmål, skikker og historie var uten betydning, og borgerne måtte i praksis utøve de kulturelle og språklige forutsetningene for å være en del av fellesskapet og definere seg som franskmenn (Østerud, 2018, s. 48). Den franske revolusjonen la grunnlaget for en åpen nasjon for alle som aksepterte republikkens premisser og retningslinjer (Østerud, 2018, s. 48).

Det tysk-romantiske nasjonsbegrepet er motsetningen til det fransk-politiske. Det innebærer at nasjonen er kultur- og fødselsbestemt, uavhengig av borgerrettighetene (Østerud, 2018, s. 48). Begrepet har røtter tilbake til samlingen av Tyskland med Otto von Bismarck som frontfigur (Greve, 2017). Den tysk-romantiske forståelsen fronter en politisk forening av alle tyskere, noe som betyr at borgernes definisjon blir avgjort av avstamning og morsmål. Disse faktorene danner felles institusjoner som til sammen representerer nasjonen (Østerud, 2018, s. 48). Språket spilte en sentral rolle ved å prege de ulike kulturområdenes særpreg gjennom fargelegging og strukturering av omgivelsene (Østerud, 2018, s. 49). Motsetningen mellom den tyske- og franske forklaringen av nasjonsbegrepet er tydelig i flere av lærebøkene.

Det subjektive kriteriet kan betraktes som det minst komplekse i sin forklaring, der folkegrupper som anser seg selv, eller oppfattes av andre som en nasjon, faktisk er én nasjon (Østerud, 2018, s. 19). I tråd med det subjektive nasjonsbegrepet, hevdet den franske historikeren Ernst Renan at nasjonen må forstås ut ifra rene subjektive kriterier. Nasjonen i sin helhet skal framstå som en kollektiv endring, preget av et fellesskap med solidaritet og gjensidig tillitt (Østerud, 2018, s. 19). Max Weber skilte begrepene stat og nasjon ved å forklare nasjonen som fellesskapet rundt kulturtrekk og samhold, og staten som en politisk institusjon med offentlige organer (Østerud, 2018, s. 20).

Avkolonisering og nasjonsbygging

Ifølge Østerud oppstod begrepet «nasjonsbygging» da avkoloniseringen skjøt fart etter 2. verdenskrig (Østerud, 2018, s. 28). Etter flere hundre år, kunne afrikanske, asiatiske og karibiske land løsrive seg fra de europeiske stormaktene som hadde styrt landene (Knudsen, 9. september, 2019). Nasjonsbyggingen begynte for alvor å spille en direkte og indirekte rolle i utviklingen av nasjonale fellesskap. Riksinstitusjoner, samlende symboler, kommunikasjon, utdanning og kulturtrekk er eksempler på virkemidler som ble grunnlaget for nasjonsbygging. Kolonimaktene lagde nye landegrenser som splittet kulturer og stammer. Den nasjonale solidariteten måtte derfor bygges på et nytt grunnlag (Østerud, 2018, s. 28).

Et relevant element ved en nasjonsbyggingsprosess, er å studere hvilke grunnlag som ligger bak konstruksjonen av nasjonalstaten. Smith hevder at nasjoner oppstår gjennom politisering av etniske grupper. Han begrunner påstanden med at nasjonal identitet oppstår med utgangspunkt i kulturell arv og fortolkning, noe som gir nasjonen en aktuell betydning (Smith i Østerud, 2018, s. 121). Under en nasjonsbyggingsprosess, søker man gjerne etter nasjonale røtter og bånd til fortiden. I jakten på det typiske som skal kjennetegne nasjonen, blir symboler valgt ut og tradisjoner gjenopplivet. Et av målene er

å gi statsborgerskapet et nasjonalt meningsinnhold (Østerud, 2018, s. 28). I hans omtale av den «etniske opprinnelsen», avgjør graden av en forhistorisk nasjonal symbolverden hvor dyp folkelig resonansbunn nasjonen vil ha (Østerud, 2018, s. 122).

Nasjonsbyggingsbegrepet belyser spenningen mellom en subjektiv og objektiv nasjonsoppfatning (Østerud, 2018, s. 29). Et nasjonalt fellesskap ønsker gjerne å forankre sin egenart i kulturtrekk, men det er ikke variasjonen i noen bestemte enkelttrekk som skiller nasjonene fra hverandre. For at staten skal framstå som en nasjon, forutsettes det en nasjonal, kollektiv bevissthet hos borgerne i nasjonen. Den kollektive bevisstheten bør ha en kulturell og sosial forankring (Smith, s. 2018, s. 29). I flere tilfeller viser det seg at det er utfordrende å danne nasjonal solidaritet innenfor eksisterende landegrenser. Her viser Østerud til en rekke land i Afrika og Midtøsten med store folkegrupper, som i liten grad identifiserer seg med den territoriale staten (Smith, 2018, s. 29). Dette reiser spørsmålet om hvor stor grad av kulturell likhet som er nødvendig, og hvilke indre og ytre betingelser som må være oppfylt for å danne en nasjon. Ifølge Østerud finnes det ingen generelle svar på disse spørsmålene. Borgerkrig, konflikt og et autoritært styre innad nasjonen, viser en lav grad av nasjonal integrasjon (Smith, 2018, s. 30). Dette viser at den fransk-politiske nasjonstanken kan problematiseres lik som den tysk-romantiske nasjonstanken når det kommer til nasjonsbygging. Fokuset i denne oppgaven ligger ikke på demokrati og nasjonsbygging i etnisk sammensatte og svake stater, fordi omfanget ville blitt for stort hvis jeg skulle inkludert dette «undertemaet». Jeg går heller ikke i dybden på avkolonisering, men inkluderer elementer av dette, på grunnlag av at flere lærebøker bruker kolonisering/avkolonisering til å forklare nasjonsbyggingen.

Nasjonale symboler

Smith hevder at man ikke kan skille nasjonal symbolisme fra nasjonalisme som ideologi, og at det ideologiske aspektet gir makt og retninger til både symboler og bevegelser (Smith, 2010, s. 8). Nasjonalismens typiske symboler og språk har opprinnelse i rollen de spilte for å forklare og fremkalle nasjonens idealer. Samtidig skulle de fremme målene som ble fastsatt av nasjonalistenes ideologiske syn. Dette bidrar til forklaringen om hvorfor vi har fått nasjonale symboler (Smith, 2010, s. 8). Geisler kaster et fascinerende blikk på nasjonale symboler med et globalt perspektiv. Han hevder blant annet at nasjonale symboler som flagg, nasjonalsanger, monumenter, valutaer, kapitalstrukturer, kulturelle ikoner og helligdager er vanskelige kulturelle kjennemerker. Dette er fordi de opprettholder framtrædende definisjonene av nasjonen, i tillegg til debatter og kontroverser som har ukrySTALLISERT seg rundt disse symbolene gjennom årrekker. Geisler (2005, s. 14) utpeker særlig to relevante aspekter for diskusjonen om nasjonale symboler: alderen til nasjonen, og forholdet mellom «nasjonen» og «staten». Han hevder de fleste nasjonalismeforskerne er enige om at opprinnelsen til nasjonalisme tar utgangspunkt i Westfalfreden i 1648. Han siterer også sosialkonstruktivistene som Eric Hobsbawm og Benedict Anderson, som argumenterer for at originaliteten i nasjonalstaten er konstruert av eliter. Elitene bestemte hva som skulle kjennetegne den kulturelle, historiske og etniske karakteristikkene for en bestemt gruppe mennesker (Geisler, 2005, s. 14). Anderson sitt syn står i motsetning til Smith, som på sin side mener at nasjonale symboler gir et sosialt bånd mellom individene under nasjonen. Symbolene skal påminne om en felles arv og kultur, og danne et bånd mellom menneskene (Smith, 1991, s. 16). Kort forklart har Smith et syn som begrunner at folket har konstruert nasjonen, i motsetning til Anderson som mener den er konstruert av eliter. Geisler trekker frem

Smith sin definisjon av nasjonalisme, der han omtaler samspillet mellom trekkene og kjennetegnene i en befolkningskultur under samme nasjon. Her blir særlig Smith sin beskrivelse av et «etnosymbolistisk»-perspektiv av nasjonen relevant, siden den gir konkret mening og bidrar til synliggjøring av nasjonalisme. En etnosymbolistisk forklaring av nasjonen vil si at innbyggerne i den deler kultur og har felles historiske minner og territorium (Geisler, 2005, s. 15). Smith hevder som tidligere nevnt at symbolisme under nasjonalisme blir regulert av begrepets ideologiske rammebetingelser. Den nasjonale symbolikken blir markert i seg selv, men også gjennom sine karakteristiske tegn. Det tydeligste tegnet er et samlende egennavn for nasjonen (Smith, 2010, s. 7). Nasjonalsanger og flagg kan også fremheves som sentrale symboler for nasjonen. Designet bak tegnene, og fargene i symbolene har hver sin unike historie eller mening blant den utpekte befolkningen (Smith, 2010, s. 8). Geisler skriver at nasjonale symboler fungerer som en «katalysator» for dannelse og vedlikehold av nasjonen. I tillegg får de en avgjørende betydning for å smelte sammen en nasjon til en stat. Dette viser seg særlig i tilfeller der statens territorielle grenser ikke samsvarer med de forhistoriske geopolitiske omrissene til nasjonen. I tilfeller hvor en stat blir opprettet uten et ideologisk grunnlag, blir nasjonale symboler spesielt utsatt for den vanskelige oppgaven i å opprette en nasjon (Geisler, 2005 s. 15).

Nasjonale symboler har ulike funksjoner. David Marsland skiller mellom en intern og ekstern bruk av symbolene (Geisler, 2005, s. 17). Den opprinnelige bruken av nasjonal symbolisme gikk ut på å rekruttere borgere og organisasjoner til nasjonale bevegelser. Den eksterne bruken skjer når en ny nasjon har oppnådd uavhengigheten. Da blir symbolenes funksjon å spre et bilde av nasjonen under politiske og økonomiske settinger på den globale arenaen. Den interne bruken skjer når nasjonen og dens politiske partier legitimerer seg selv og programmet sitt. I fredstid kan de fungere som virkemidler for å stabilisere bildet og identiteten til nasjonen som del av et større internasjonalt diplomati. Symbolene tilbyr også et konkurransefortrinn i internasjonale handelsforbindelser, og nasjonale kjennemerker blir blant annet brukt til markedsføring av handelsvarer (Geisler, 2005, s. 17). Nasjonale symboler brukes både internt og eksternt i utformingen og opprettholdelsen av en kollektiv identitet, som del av en dynamisk prosess for å opprettholde nasjonalfølelsen hos en gruppe borgere under en nasjon (Geisler, 2005, s. 18). I en lærebokkontekst er det relevant å undersøke om lærebøkene bruker nasjonale symboler til å opprettholde nasjonalfølelsen hos svensker og nordmenn, og om en av nasjonene skiller seg ut. Neste avsnitt utdyper hvorfor det kan være forskjell i funnene. Det er viktig å presisere at det ikke nødvendigvis må foreligge nasjonale symboler for og markere en kollektiv nasjonal identitet. Dette blir eksemplifisert i neste avsnitt.

Nasjonale symboler i Norge og Sverige

Hva er regner vi egentlig som nasjonale symboler i Norge? Ifølge Nyland, har Norge et sterkt behov for å til enhver tid vite hva som er typisk norsk. Nylenna (2006, s. 10) skriver at kåringer av blant annet nasjonalord, nasjonalretter, nasjonalfugler og nasjonalblomster kjennetegner den norske kulturen, og skiller oss fra de andre nordiske landene. Dette er en samling av kjennemerker som spilte en viktig rolle i konstruksjonen av en typisk norsk nasjonalidentitet etter unionsoppløsningen med Sverige i 1814. Nasjonale ritualer som 17. maifeiring og flagging ble ansett som viktige markeringer av det nasjonale (Nylenna, 2006, s. 10). Som tidligere nevnt, har «ikke-offisielle» symboler de senere årene blitt tillagt nasjonal karakter, fordi de fremmer et visst samhold under nasjonen. Det har skjedd en utvikling som en konsekvens av endringer i

samfunnsstrukturen når det gjelder dannelsen av et nasjonalt kollektiv. Dette blir understreket i Knudsen sin analyse av minneseremonien som tok sted i etterkant av 22. juli 2011-terroren. Denne seremonien ble planlagt og gjennomført med ulike mål. Knudsen (2014, s. 66) trekker frem sorgarbeid, medfølelse, fellesskap og solidaritet, manifestasjonen av en åpen og inkluderende nasjon som noen av formålene. Knudsen viser også til Benedict Anderson om at fremveksten av trykte medier hadde en innflytelse på mennesker, i utviklingen av synet på det forestilte kollektivet innenfor en nasjon. Etter de digitale mediernes ankomst, har flere mennesker forestilt seg at de kan ha en felles identitet med mennesker utenfor den faste omgangskretsen (Knudsen, 2014, s. 60). Dette forsterker Anderson sin tanke om «forestilte fellesskap», der nasjonalisme er et konstruert fellesskap mellom en gruppe mennesker som egentlig ikke kjenner til hverandre. Denne tanken presenterte han allerede i 1983, med studier fra Indonesia der nasjonsdannelsen i 1945 omfattet flere etnisiteter og språk (Anderson, 2006, referert i Knudsen, 2014, s. 60).

Prosessene som endrer, former og opprettholder nasjonen har endret seg siden nasjonsbyggingsprosessen tok sted i Norge gjennom 1900-tallet (Knudsen, 2014, s. 60). Anderson presenterer begrepet «unisonans», som betyr at det skapes en spesiell samhörighet gjennom lydopplevelse. Denne effekten bidrar til en «fysisk realisering av det forestilte fellesskap» (Anderson, 2006, referert i Knudsen, 2014, s. 61). Det oppsto en form for «unisonans» under minneseremonien som tok sted i Oslo Spektrum, uten et eneste innslag av offisiell kategorisert «nasjonal» musikk. Utvalget besto av «vanlige sanger» skrevet av alminnelige norske artister, som ble tilskrevet nye konnotasjoner for anledningen (Knudsen, 2014, s. 61). Ut ifra denne hendelsen, kan vi trekke paralleller mellom musikalsk identitet til menneskelig identitet, i form av at den kan endre seg i møtet med konteksten den blir anvendt. Lytteren finner relevans i musikken gjennom egne preferanser, enten det er historiske minner eller faktakunnskap (Knudsen, 2014, s. 61). Unisonans er omtalt fordi det gir et eksempel på hvordan musikk kan få nasjonal betydning i en gitt kontekst, slik som vilkårlige «gjenstander» kan bli symboler for nasjonen ved konstruksjon av nasjonen. Dette er omtalt både i norske og svenske lærebøker ved jakten på det typisk norske- og svenske.

Nasjonale symboler har utmerket seg som viktige virkemidler i utformingen av en egen norsk nasjonalstat. Ifølge Østerud besto den norske nasjonalismen på 1900-tallet av liberal patriotisme og nasjonalromantikk. Både tyske og franske impulser påvirket tankene om hvordan en nasjon skulle bli til. Liberalt sto ønsket om en fri forfatning, og mot slutten av århundret ble demokratisering og nasjonal uavhengighet likestilt i prinsippene bak det radikalliberale programmet (Østerud, 2018, s. 56). Hele prosessen mot å bli en egen nasjon var en kamp mot svenskenes dominans i unionen. Samtidig var det også en kamp for en større demokratisk innflytelse blant de norske borgerne (Østerud, 2018, s. 56). Dette viser hvordan nasjonalisme kan henge sammen med ønsket om et bredere folkestyre. Nasjonalismen ble en venstre-liberal bevegelse med Venstre-partiet i spissen. De vant fram grunnet sin bruk av nasjonale symboler, språk, nasjonalsanger og historie. Høyrepartiet var motpolen som tapte, grunnet sine ønsker om kongemakt og institusjoner med base utenfor norske landegrenser (Østerud, 2018, s. 57). Den norske nasjonaltanken var bygd på historiske røtter, men tok også utgangspunkt i ønsket om et bedre demokrati og økonomisk omforming. Østerud beskriver den svenske nasjonalismen fra samme tidsperiode som en kontrast ved å framstå som «et konservativt elitefenomen» (Østerud, 2018, s. 57). Sverige ønsket å befeste og gjenskape sin historiske rolle som stormakt med høy politisk maktposisjon. I

det 20. århundret ser vi klare kontraster i norsk og svensk nasjonalisme, der det svenske moderniseringsprogrammet er preget av anti-nasjonalisme, mens det norske var preget av et nasjonalt program for demokratisering og samfunnsendring (Østerud, 2018, s. 57). Dette viser et tydelig skille i hvordan det nasjonale innholdet er lagt opp i lærebøkene kapitler, og unionsoppløsningen blir fremstilt på ulike måter i norske og svenske bøker.

Det er gjort mye forskning på hvordan Sverige ble svensk, og nasjonalstatens framvekst. Bily Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren tar opp kulturmøter, nasjonale prosesser, modernitet og kulturell identitet sett i lys av diskusjonen om det de beskriver som «en opphetet diskusjon om kulturarv og nasjonal identitet». Nasjonalismen er ansett som et politisk og idéhistorisk fenomen, og en hel del av denne forskningen har ifølge Ehn, Frykman og Löfgren en slagside. Den kommer til syne gjennom avsløring av myter, fedrelandsretorikk og spredning av patriotisme gjennom manipulasjon fra de senhistoriske nasjonalstatene (Ehn, Frykman & Löfgren, s. 11, 1993). På den andre siden kan søkelyset rettes mot det ideologiske og retoriske ved nasjonalisme, og i mindre grad mot den hverdagslige praksisen. Ehn et al. (1993, s. 12) skriver at boken deres undersøker vekselvirkningen mellom disse nivåene. De vektlegger to viktige faktorer som grunnlag for hvorfor svenskene er interessert i nasjonal selvrefleksjon. Den første faktoren handler om at nasjonalismen fikk mindre betydning etter 2. verdenskrig, og ble beskrevet som et irrasjonelt 1800-tallsfenomen. Den andre faktoren er at Sverige ble et innvanderland og fikk et større mangfold (Ehn et al., 1993, s. 9). Noen av funnene i boken illustrerer hvordan nasjonale symboler kan bli gjenstander for å opprettholde nasjonal identitet hos en befolkning under samme nasjon. Årsaken til debatten var at det svenske samfunnet møtte en diskusjon om hva som var typisk svensk da det ble konfrontert av mennesker fra andre kulturer. Mer utdypet, oppsto det en frykt for hva som skulle skje med kulturarven da den skulle videreføres til neste generasjon i fremtidens flerkulturelle samfunn (Ehn et al., s. 8, 1993). De beskriver frykten av en «nasjonal forblekning» av den nasjonale identiteten hos svenskene, hvor nasjonalsanger og flagging skulle forvises til «historiske skapekammer». Boken presenterer interessante funn som understreker at deler av den svenske befolkningen er redd for at den nasjonale identiteten skal utvannes. De nevner blant annet at svenske taxisjåfører kjørte med svenske flagg i vinduet og skolebarn synger frivillig andre verset på «du gamla og fria» Dette reiser spørsmålet om enkelte borgere er i stand til å skille mellom nasjonal stolthet og aggressivitet (Ehn et al., s. 9 1993). Flagget er et eksempel på et nasjonalt symbol som viser en emosjonell kraft. Det kan framkalle oppstemthet, følelsen av fellesskap, fremmedgjøring, stolthet eller hat (Ehn et al., 1993, s. 15). Det kommer tydelig frem at Ehn, Frykman & Löfgren er skeptisk til at den svenske nasjonalismen skal «utvannes». Når flagget og nasjonalsangen blir skillelinjer mellom nasjonal stolthet og aggressivitet, viser det at svensk nasjonalisme er følelsesladd og betent hos et utvalg svensker. Motsatsen til Ehn, Frykman & Löfgren er en global elite som underkommuniserer at det finnes en svensk nasjonal identitet. Jansson, Wendt og Åse skriver at formuleringer som «stolthet, fedrelandskjærlighet og patriotisme» mangler i vokabularet for den svenske diskursen. Moderlandsdiskurser blir normalt ansett som proteksjonistiske og sjåvinistiske, uavhengig av nyanser og sammenhenger. De skriver at nasjonsbegrepet framstår undertrykt. Norge, Danmark, Finland og Island ser ut til å ha en tydeligere «nasjonal patos» (Jansson, Wendt & Åse, 2013, s. 39). Jansson, Wendt & Åse hadde som formål å vurdere muligheten for liberal nasjonalisme i Sverige. Nasjonal identitet ble vurdert som et paraplybegrep til følgende dimensjoner: nasjonal tilknytning, nasjonal stolthet, nasjonal sjåvinisme og en normativ oppfatning av nasjonal identitet (Jansson et al., 2013, s. 39). Beskrivelser av svensker som forakter deres egen nasjonale identitet

forekommer stadig i studentdiskusjoner. Svensk nasjonalisme fremstilles ofte som «ikke-nasjonalistisk», og svenskene har en manglende evne til å uttrykke stolthet av nasjonen sin. Jansson et al. (2013, s. 40) påstår at Sverige trenger «mer» nasjonalisme, ikke «mindre». En viktig årsak til underkommuniseringen av svensk nasjonalisme, er at høyreekstremer eller grupper av nynazister har kapret nasjonale symboler som for eksempel flagget. Dette gjør at det blir vanskelig å uttrykke «normal» nasjonal stolthet, uten å bli knyttet til en rasistisk gruppe (Jansson et al., 2013, s. 40).

Nasjonalisme

Forskere har i lang tid fremstilt nasjonalisme på ulike måter. I et intervju med Dr. Alexandra Stark fra 2013, beskriver Smith nasjonalisme som et fragmentert forskningsfelt blant dagens akademikere. Nasjonalismestudier har et sterkt kulturelt, litterært element ved seg som vi ikke finner i andre samfunnsvitenskaper (Stark, 2013, s. 1). Videre i intervjuet, forteller Smith at den akademiske diskursen rundt nasjonalisme har hatt en dreining de siste årene. Søkelyset har gått fra sentrale debatter om nasjonenes antikk og nasjonalismens natur, til et bredt speter av underkategorier som for eksempel feminisme, hverdagsnasjonalisme, diskursiv nasjonsanalyse, psykologiske tilnærminger i tillegg til kvantitativ forskning på nasjonaliteter (Stark, 2013, 2. 2). Den brede underkategoriseringen av nasjonalisme, understreker at det er et fragmentert forskningsfelt. Dette har medført en rekke debatter rundt nasjonalisme på det akademiske planet. Øyvind Østerud (2018, s. 7) skriver at det er stor uenighet blant forskere hva nasjonalisme er, og om det er bra eller dårlig.

Smith forklarer at kompleksiteten til begrepet «nasjonalisme» bør forstås som en ideologi, bevegelse, språklig symbol, et objekt for nasjonen, et omstridt konsept og som en form for fellesskap og institusjonell atferd. Smith vektlegger fem forklaringer av nasjonalisme knyttet til det siste århundrets terminologi på forskningsfeltet: (1) Framveksten av nasjonalstater, (2) et sett av konsekvenser for å tilhøre en nasjon, (3) språk og symbolisme for nasjonen, (4) en sosial og politisk bevegelse på vegne av nasjonen og (5) en doktrine og/eller ideologi under nasjonen, både bestemt og generell (Smith, 2010, s. 5 & 6). Den første forklaringen kan anses som overordnet, og omfatter en rekke mer spesifikke prosesser som ofte resulterer i mer narrative typer av nasjonalismebegrepet. Den andre forklaringen skiller seg mest ut blant forklaringene. Man kan for eksempel ha nasjonalfølelse, med en distansering fra symbolikk som er formidlet fra den ideologiske nasjonalismen. I denne boken bruker Smith de tre siste forklaringene som forklaringsgrunnlag til nasjonalismebegrepet. Et merkelig fellestrekk ved dem, er at alle forutsetter en viss grad av nasjonalfølelse blant nasjonalister og den øvrige befolkningen i en nasjon (Smith, 2010, s. 6). Han skiller mellom nasjonalisme som en organisert ideologisk bevegelse mot nasjonalisme som betegner følelsen av nasjonal tilhørighet i dagliglivet (Smith, 2010, s. 6).

Det foreligger en rekke forutsetninger som må utforskes for å forstå nasjonalismen som ideologi i et gitt land. Smith (2010, s. 6) hevder at det kreves en fordypning i nasjonens kultur, historien og folkespråket. Dette må utforskes gjennom disipliner som filosofi og leksikografi, litteratur, drama og poesi, folkelig kunst og håndverk, så vel som musikken, inkludert nasjonal dans og folkesang. Studier av de nevnte disiplinene, bidrar til forklaringen av både kulturelle og litterære revolusjoner knyttet til nasjonalistiske bevegelser, og det brede utvalget av kulturelle aktiviteter omfattet av nasjonalismen. En nasjonalistisk bevegelse vil vanligvis ikke ha sin opprinnelse i et protestmøte, en

erklæring eller væpnet motstand, men assosieres med elementer fra litterære samfunn, historisk forskning, musikkfestivaler og kulturtidsskrifter. W. J. Argyle fremhever at dette har ført til en tendens som presenterer blant annet intellektuelle skikkelser, kunstnere og komponister, poeter, romanforfattere og filmregissører på en uforholdsmessig måte tilknyttet nasjonalistiske bevegelser og vekkelse (Smith, 2010, s. 7). Nasjonal symbolisme som blir synliggjort gjennom nasjonalistiske bevegelser, kan ikke skilles fra nasjonalisme som ideologi. Årsaken, er ifølge Smith (2010, s. 8) at nasjonalisme som ideologi regnes som den endelige og viktigste bruken av begrepet. Ideologien gir kraft og føringer til både symboler og bevegelser. Et eksempel på kraften til nasjonalisme som ideologi, er at målene til sosiopolitiske bevegelser ikke defineres av aktiviteter eller medlemmene i bevegelsen, men av prinsippene for ideologien. Motyl forklarer at ideologien nasjonalisme skiller seg fra andre tilstøtende ideologier (Smith, 2010, s. 7 & 8). Det er ideologien som gir oss den første «arbeidsdefinisjonen» av begrepet nasjonalisme. Nasjonen blir plassert i sentrum for ideologiens bekymringer og formål. For en nasjonalist kan ikke nasjonen overleve uten en tilstrekkelig nasjonal- autonomi, identitet og enhet (Smith, 2010, s. 9). Dette bringer oss inn til definisjonen Smith bruker for nasjonalisme: «en ideologisk bevegelse for å oppnå og opprettholde autonomi, enhet og identitet for en befolkning som noen av medlemmene anser for å utgjøre en faktisk eller mulig nasjon» (Smith, 2010, s. 9). Her går det et skille mellom lærebøkene i denne oppgaven. Noen fremstiller nasjonalisme som en egen kraft «i tillegg til de andre ideologiene», som for eksempel sosialisme, liberalisme og konservatisme. Andre regner nasjonalisme som en egen ideologi.

Den tsjekkisk-britiske sosiologen Ernst Gellner, hevder at de to grunnleggende begrepene kultur og organisasjon, er nyttige som hjelp til å definere nasjonalisme (Gellner, 1997, s. 17). Et samfunn består av en kultur og flere organisasjoner. Befolkningen er sammensatt av mennesker med ulike identiteter med individuelle egenskaper, for eksempel kjønn og alder. Relasjonene mellom disse individene er av betydning, og medlemmene får en sosial posisjon med visse forventninger, rettigheter, plikter, privilegier og forpliktelser (Gellner, 1997, s. 17). Kjennetegnene utgjør det sosiale livet i en kultur. Det foreligger visse forskjeller i hvordan ulike kulturer organiserer den sosiale praksisen. Gellner trekker frem Hinduismen som et eksempel på en kultur som definerer individene etter sosial verdi. Hinduismekulturen kjennetegnes av en bestemt type sosial organisering, også kalt kastesystemet (Gellner, 1997, s. 17). Gellner definerer nasjonalisme som et politisk prinsipp som fremholder at kulturell likhet er det grunnleggende sosiale båndet (Gellner, 1997, s. 17). Han skriver at vi har ulike grader av nasjonalisme. I et samfunn som anvender nasjonalisme i ekstrem forstand, blir den kulturelle likheten både den nødvendige og tilstrekkelige betingelsen for legitimt medlemskap. Denne formen for nasjonalisme forutsetter at kun medlemmer av den skikkede kulturen kan tilslutte seg gruppen, og det blir en forutsetning at alle gjør det (Gellner, 1997, s. 17 & 18). Dette kan utdypes med Gellner sin omtalte av et dannelsesgrunnlag, som er hans syn på nasjonalisme. Forståelsen tar utgangspunkt i den industrielle revolusjonen, da vi gikk fra et jordbrukssamfunn med lokale avgrensinger til et industrisamfunn med store anonyme markeder med omsetning av varer og arbeidskraft (Gellner, 1997, s. 10). Denne moderniseringen gjorde at folket mistet sin tilhørighet og betydning i lokalsamfunnet. Parallelt økte et administrativt behov med politisk innflytelse over innbyggerne. Nasjonalisme ble en samlende ideologi som skulle hindre samfunnets oppløsningssymptomer. I denne sammenhengen presentert Gellner en radikal definisjon, som sa at nasjonalismen var «et politisk prinsipp», der kun mennesker «av samme slag» skal bo i samme land (Gellner, 1997, s. 10).

Gellner tar også opp en diskusjon om nasjonalismen strengt talt er nødvendig eller vilkårlig for våre sosiale forutsetninger. Nasjonalistene hevder den er nødvendig, og det må ofte aksepteres av internasjonale motstandere (Gellner, 1997, s. 24). Gellner viser til den britiske forskeren Elie Kedourie, for å forklare at «nasjonalismen er en doktrine som ble oppfunnet i Europa på begynnelsen av 1900-tallet» (Gellner, 1997, s. 24). Synet hans er forankret i et ekstremt alternativ, der nasjonalisme ansees som et biprodukt av «skribleriene til et sett av tenkere i en bestemt historisk situasjon» (Gellner, 1997, s. 24). Det elitekonstruerte begrepet skiller seg tydelig fra både Smith, Østerud og Skirbekk sin oppfatning. Skirbekk (1997, s. 1) definerer nasjonalisme som et prinsipp bygd på at folk er formet av en kollektiv historisk arv. Østerud (2018, s. 86) skiller mellom nasjonalismen som «overlevering» og «konstruert produkt», der «kulturelle overleveringer» blir med over til nye generasjoner. Elementene som blir «kulturelt overlevert», utgjør selve nasjonen. De består av blant annet legender, tradisjoner og kollektiv erindring som holder befolkningen sammen til et fellesskap. Gellner (1997, s. 24 & 25) derimot, hevder at nasjonalismen verken er universell eller vilkårlig, men en nødvendig konsekvens av bestemte sosiale forutsetninger som er grunnleggende for individene i et samfunn. Dette begrunner han med at nasjonalisme har dype og viktige røtter. Han skiller mellom en nasjonalisme-disponert menneskehet og en nasjonalisme-resistent menneskehet, der den nasjonalisme-disponerte menneskeheten økte fra slutten av 1800-tallet. Tilstedeværelsen av sterke og utbredte sosiale forutsetninger er en av årsakene til at nasjonalismen var en tydelig del av sinnet hos den europeiske befolkningen i overgangen til 1900-tallet. Selv mennesker som i mild grad var nasjonalisme-disponert reagerte på de resistentenes teoretiske «reduksjon» av den spesielle følelsen av å være en eksternalisering av sosiale krefter i form av en felles nasjon (Gellner, 1997, s. 25). Fellesnevneren hos de nasjonalisme-disponerte menneskene, uavhengig av tilbøyelighet, er at de elsker landet, kulturen og folket som tilhører nasjonen deres. Et viktig skille som preger debatten om nasjonalisme, er motsetningen mellom modernister og primordialister. Sistnevnte forankrer nasjonalismen i sin urhistoriske opprinnelse. Modernistene søker til røttene i den moderne verdens kjennetegn (Gellner, 1997, s. 27). Smith sier at han ble påvirket av Gellner sitt syn på nasjonalismen som et produkt av nyere moderniseringsprosesser knyttet til industrialiseringen og politisk mobilisering i etterkant av denne (Stark, 2013, s. 2). I 1980-årene begynte han å revurdere Gellner sin modernistiske forankring. Han begynte å studere nasjonsdannelse og nasjonalisme i et lengre tidsperspektiv, med røtter tilbake til den greske antikken. Han skriver at den «territorielle staten» er en vestlig betraktning av hva en nasjon er, som har utøvd en mektig og ledende innflytelse på vår oppfatning av hva vi kaller en nasjon (Smith, 1991, s. 18). Dette «bildet» av nasjonen, består av en ny type politikk han omtaler som «den rasjonelle staten, og et nytt fellesskap han omtaler som den «territoriale nasjonen». De står i nær sammenheng med hverandre, og satte et avtrykk på ikke-vestlige forestillinger av nasjonen. Smith mener derimot at nasjonen som «enhet» kom til syne allerede under den greske antikken. Dette tar avstand fra «kulturnasjonen» og «statsnasjonen», men skillet mellom politikk og territorium er relevant i forklaringen. Kulturelt eksisterte det et gammelt gresk samfunn (Hellas), som ble bekreftet av statsmannen Perikles i det politiske riket, vanligvis for Athenske formål (Smith, 1991, s. 19). Smith definerer ikke samfunnet under den greske antikken direkte som en nasjon, men «et gresk kulturelt og etnisk samfunn». Han begrunner relevansen til nasjonsbegrepet med at det eksisterte en form for nasjonal identitet vi i dag betrakter som en viktig del av nasjonen i det vestlige bildet (Smith, 1991, s. 19).

Jeg har allerede skrevet om en form for dobbelthet ved nasjonsbegrepet, ved at det kan framstå som et «konstruert» eller «overlevert produkt». Dette er en del sin Østerud omtale av nasjonalismens janusansikt. I lærebøkene er det lagt ulik vekt på om nasjonalisme har positiv eller negativ innvirkning i samfunnet. Nasjonalisme kan framstå med en tvetydig og dobbeltsidig kraft. Nasjonalismens dobbelthet blir synliggjort gjennom forhold knyttet til historien og kulturen på flere plan, for eksempel gjennom at den kan tilrettelegge både for frigjøring og undertrykkelse (Østerud, 2018, s. 84). Østerud viser til den franske revolusjonen, der nasjonen ble en grunnleggende politisk kategori som en betegnelse på et myndig fellesskap som kjempet mot de øvre stendene og kongemakten (Østerud, 2018, s. 84 og 85). Nasjonalismens karakter kan også preges av forholdet mellom nasjonal identitet og statsmakt, der den starter som et folkeopprør mot byråkratiet. Da blir det neste steget nye politiske rammer som et utgangspunkt for videre nasjonsbygging (Østerud, 2018, s. 85). I stater med et mangfold av flere minoriteter, kan dette medføre en nedbrytning av den politiske enheten. Dette bidrar til forklaringen av nasjonalismens byråkratiske sirkel, som er en pendelbevegelse mellom opprør og konsolidering. Med andre ord ligger det en innebygd tendens til nasjonal frigjøring mellom kulturfelleskapet og statsmakten (Smith, 1979, sitert i Østerud, 2018, s. 80). Janusansiktet blir også synliggjort i sammenhengen mellom karaktertrekk og identitet hos befolkningen i et gitt land. Som et eksempel, kan vi se tilbake til det 19. århundret og forestillingen om en særegen norsk samfunnsstruktur med frihet hos bøndene og riksadel med mindre innflytelse, som grunnlag for uavhengighetsvilje og nasjonal vekst (Østerud, 2018, s. 94). Dette skjedde under en tidsepoke da det tradisjonelle bondesamfunnet og de særnorske institusjonene var under oppløsning. Dermed ble karaktertrekk som ikke lengre var typisk for det norske samfunnet brukt for å danne en kollektiv selvdefinisjon (Østerud, 2018, s. 94). Østerud omtaler også et skille som går mellom nasjonalisme og nasjonal sjåvinisme. Sjåvinisme setter nasjonalfølelse over alt annet, og i ekstreme tilfeller kan den rettferdiggjøre enhver handling som kommer nasjonen til gode. I en nasjonalsjåvinistisk sammenheng, tar ikke slike handlinger hensyn til hvordan andre individer og grupper blir rammet (Østerud, 2018, s. 95).

Lærebokens rolle

Hvordan fungerer, og hvilken hensikt har lærebøkene i samfunnsfag? Professor ved institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved UiO, Marte Blikstad-Balas, skriver at bøkene blir betraktet som fortolkninger av læreplanen, fordi de er utformet til å møte kravene som formidles i læreplanen (Blikstad-Balas, 2014, s. 4). En god samfunnsfagbok må ifølge førsteamanuensis Theo Koritzinsky ved OsloMet følge en rekke kriterier (Koritzinsky, 2014, s. 233). Den skal oppfordre elevene til historiebevissthet, ved å sette nåtid, fortid og fremtid i sammenheng. Samtidig, skal den ikke være skrevet med et akademisk språk som kan virke for komplisert for elevene. Den skal omtale den viktigste informasjonen og de viktigste begrepene på en forståelig måte tilpasset elevenes forutsetninger (Koritzinsky, 2014, s. 233). Bokens progresjon skal være tilpasset elevenes, modenhetsnivå og prinsippet om tilpasset opplæring. Den skal ikke erstatte læreren, men fungere som støttemateriell for arbeidet, og være utfordrende for elevene (Koritzinsky, 2014, s. 234 & 235). En god bok kjennetegnes også av å være sammensatt av flere modaliteter. Dette kan for eksempel være en kombinasjon av tekst, bilder, grafer, illustrasjoner og tabeller. Samlet sett, bør boken ha en grafisk fremstilling som vekker engasjement og lærelyst hos elevene (Koritzinsky, 2014, s. 234). I min undersøkelse har jeg hovedsakelig knyttet nasjonen og nasjonalisme til tekstinholdet i

bøkene, og de nasjonale symbolene er knyttet til grafiske fremstillinger i form av bilder og illustrasjoner.

Denne oppgavens begreper, har i lang tid vist seg å være problematisert i de svenske lærebøkene. Ammert viser til forskning som forteller at svenske lærebøker har vært preget av forsøk på samnordisk revisjon i perioden 1919 og 1972, for å redusere nasjonalisme og sjåvinisme. Samskrivingen av en felles nordisk historie skulle legge grunnlaget for Nordens fremtidige, og fredelige del av Europa (Ammert, 2016, s. 144). Ifølge Ammert har lærebøker tradisjonelt hatt og har en to-delt funksjon i skolen, staten og samfunnet. Den kan være et resultat av samfunnsforhold, der man bevisst ønsker å gjengi historier om nasjonen eller folket. Den kan også fungere som et «budskap» for hva elevene skal lære, i form av en offentlig historie (Ammert, 2016, s. 143). Nasjonale budskap var tydeligere på 1900-tallet, da nasjonalisme og statsidealisme gjennomsyret bøkene. På denne tiden var patriotisme og moralsk iver viktige prinsipper i lærebøkene. Fra 1940-tallet avtok den «nasjonale skryten», og tanken om at eleven skulle bli «demokratisk» overtok den nasjonale posisjonen (Ammert, 2016, s. 143). Ammert tilføyer at det forekom representasjoner som «malte» Sverige og svensk handling i lyse farger, også i siste halvdel av 1900-tallet. Han nevner også at den episke fremstillingen ble tonet ned til en mer narrativ form. Lærebokens språk og begrepsbruk har betydning for hvordan undervisningen blir strukturert, og gir premisser for valg og bortvalg av fagbegreper til arbeidsoppgaver og utfordringer til elevene. Det er lærebokforfattere som avgjør hvilket innhold som står i lærebøkene, selv om de skal forholde seg til lærernes, elevenes og læreplanenes retningslinjer (Ammert, 2016, s. 145). Bøkene er i tillegg ofte ideologisk ladet, og kunnskap om forfatterens oppfatninger bør være av interesse for læreren (Ammert, 2016, s. 146). Hvis vi ser undervisningssituasjonen i et historisk perspektiv, har læreboken vært den viktigste teksten i klasserommet (Blikstad-Balas, 2014, s. 1). Selv om læreboken har vært en viktig ressurs for læreren, er det stadig andre ressurser som tar over lærebokens funksjon i undervisningen (Blikstad-Balas, 2014, s. 1). Dette fastslår ikke at læreboken på et generelt nivå har mistet sin hegemoniske status i det gjennomsnittlige norske klasserommet, men det kommer frem at den har blitt mindre synlig på noen skoler (Blikstad-Balas, 2014, s. 1). Blikstad-Balas viser dog til flere studier som sier at læreboken fremdeles er den ledende ressursen i klasserommet. Andre midler som for eksempel IKT-baserte læringsressurser har ikke erstattet, men fungert som støttemateriale ved siden av læreboken (Blikstad-Balas, 2014, s. 11).

De nasjonale lovverkene

§1-1 i den norske opplæringsloven sier at skoleelevene i Norge skal lære seg om «den nasjonale kulturarven vår» og «vår felles internasjonale kulturtradisjon». Det står også at opplæringen skal gi elevene og lærlingene historisk og kulturell innsikt og forankring (Opplæringsloven, 1998, §1-1). I tillegg skal opplæringen fremme demokrati, likestilling og vitenskapelige tenkemåter (Opplæringsloven, 1998, §1-1). Det er dermed klart formulert at opplæringen skal inneholde «en nasjonal kulturarv». Vi får allerede i opplæringsloven et bilde av at skolen skal formidle noen bestemte nasjonale trekk ved kulturen vår. Hvis vi sammenlikner den svenske opplæringsloven med den norske, er det nasjonale innholdet i opplæringen tilnærmet fraværende. I skollagen (SFS 2010:800, 1 kap. 5 §), *Inledande bestämmelser* står det blant annet at opplæringen skal utformes i samsvar med grunnleggende demokratiske verdier, og menneskerettigheter, den enkeltes frihet og integritet, likhet og solidaritet mellom mennesker (SFS 2010:800, 1 kap. 5 §). Dette er det nærmeste vi kommer «nasjonalt innhold» i den svenske

opplæringsloven. Forskjellen i lovverkene er relevant når vi ser på svarene til forskningsspørsmål nr. 2 i denne oppgaven, som sammenlikner hvordan det nasjonale er fremstilt i svenske- og norske lærebøker.

Det nasjonale i læreplanene

Den nåværende læreplanen i Sverige heter LGR11, og tredde i kraft i 2011. Den blir erstattet av LGR22 i løpet av juli 2022 (Skolverket, 2011). Jeg tok utgangspunkt i LGR11 fordi den fortsatt er i bruk, og fordi jeg fikk tak i flest bøker som er skrevet til den. I LGR11, er målene under 7-9. årstrinn er delt inn i fem «overordnede temaer». Det er totalt tre av målene som kan knyttes til nasjonalisme. To av disse kommer under temaet *imperialisme og verdenskrig, cirka 1800-1950*. Det er kun et av kompetansemålene som konkret beskriver nasjonalisme, men to av målene kan betraktes som relevante for denne oppgaven. Målet som eksplisitt omtaler nasjonalisme, sier at elevene skal lære om nasjonalisme, og ulike former for demokrati og diktatur i Europa og andre deler av verden (Skolverket, 2011). Det andre målet sier at elevene skal lære om «den europeiske dominansen, imperialisme og kolonialisme» (Skolverket, 2011). Årsaken til at det andre målet er relevant, er fordi nasjonalisme ofte blir som en «kraft» eller et «produkt» i forhold til ideologiene. Det tredje målet kommer under temaet *hur historia används och historiska begrepp*, og sier at elevene skal lære hvordan historie kan anvendes for «å skape eller styrke nasjonale identiteter» (Skolverket, 2011). Dette blir særlig tydeliggjort i Capensis Historia 7-9, som har fått titlene sine fra læreplanmålene.

Læreplanen LK06 (kunnskapsløftet) ble innført i 2006, og revidert i 2013.

Kompetansemålene etter 10. årstrinn er delt inn i fire «emner», fordi det norske samfunnsfaget omfatter både historie, samfunnskunnskap og geografi. Emnene er formulert slik: utforskeren, historie, geografi og samfunnskunnskap. Jeg omtaler seks av kompetansemålene som «kan» være relevante til denne oppgaven. Årsaken til at jeg skriver at noen av de «kan» være relevante, er fordi de implisitt kan knyttes til begrepsbruken i denne oppgaven. På grunnlag av at flere lærebøker presenterer nasjonalisme som, eller i sammenheng med ideologibegrepet, blir det relevant at eleven skal kunne «vise hvordan hendelser fremstilles ulikt, drøfte hvilke interesser og ideologi kan påvirke synet på hva som blir opplevd som fakta og sannhet» (Utdanningsdirektoratet, 2013). Målet er hentet fra utforskeren, som innebærer at eleven skal tenke kritisk rundt samfunnsfaglig vitenskap ved kildebruk og kildekritikk (Utdanningsdirektoratet, 2013). Under emnet *historie*, er det flere relevante kompetansemål som berører oppgavens tema. Noen er valgt bort, for å begrense oppgavens omfang. I forhold til hvilke kapitler nasjonalisme går under, er det relevant at eleven skal kunne finne eksempler på hendelser som har vært med på å forme dagens Norge, og diskutere hvordan samfunnet kunne blitt hvis hendelsene hadde vært annerledes (Utdanningsdirektoratet, 2013). Flere lærebøker omtaler at nasjonalisme er en faktor som bidro til at Norge ble en egen stat. Dette kan inngå i at eleven skal kjenne til «viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet». Eleven skal også beskrive hvordan de peker frem mot samfunnet i dag (Utdanningsdirektoratet, 2013). Her kan konsekvensene av nasjonalisme være relevant. LK06 sier også at elevene skal være i stand til å gjøre greie for ideer og krefter som førte til den franske revolusjonen og amerikanske frigjøringskampen. Følgene dette fikk for den demokratiske utviklingen i Norge er også med i målet (Utdanningsdirektoratet, 2013). Nasjonalisme anvendes åpenbart som en faktor for disse hendelsene i bøkene, og kan relateres til fremveksten av det norske demokratiet. Eleven skal også kjenne til kolonialisme og imperialisme, og kunne gi eksempler på avkolonisering

(Utdanningsdirektoratet, 2013). Dette målet er relevant for oppgaven fordi avkolonisering medførte en rekke nye stater og landegrenser, noe jeg omtalte tidligere i litteraturgjennomgangen.

LK20 er den gjeldende læreplanen i Norge. Den tredde i kraft i 2020 og 2021. I motsetning til LK06, er ikke kompetansemålene inndelt i emner (fag). Målene er i større grad av implisitt karakter, med åpne formuleringer. Derfor har jeg valgt ut kompetansemål som «kan» være relevante. I tillegg ønsker jeg å være forsiktig med og tillegge målene «eget meningsinnhold» for at de skal passe til oppgavens tema. Jeg har valgt bort målene som handler om nasjonale minoriteter og urbefolkninger, siden det ikke er relevant for denne oppgaven. Det er totalt fem kompetansemål som kan være relevante for å forstå det nasjonale i lærebøkene. Det første målet sier at elevene skal drøfte «hvordan framstillinger av fortiden, hendelser og grupper har påvirket og påvirker folk sine holdninger og handlinger» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Her kan nasjonalisme som ideologi, eller kraften av en ideologi i et historisk perspektiv være relevant. Eleven skal også være i stand til «å gjøre rede for årsaker og konsekvenser av sentrale historiske og nåtidige konflikter (...), og hvordan konfliktene kunne vært hindret (Utdanningsdirektoratet, 2020). Dette målet kan relateres til mange historiske hendelser, men verdenskrigene og konflikter i forhold til splitting og deling av landområder i 1800- og 1900-tallets Europa virker særlig relevante. To av målene handler om identiteter, og det nevnes blant annet at eleven skal reflektere over «likheter og ulikheter i identiteter, kulturuttrykk, og egen identitet og selvbylde i et fellesskap» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Under disse målene kan nasjonal identitet være relevant. Det kan for eksempel handle om norsk nasjonalfølelse og inkludering andre folkegrupper innenfor en kultur under nasjonen.

Metode

Lærebokanalyse som kvalitativ metode

Lærebokanalyse kan gjennomføres på ulike måter. Felles for alle tilnærmingene er at oppgavelyden er en hermeneutisk lesing av dokumenter. Den hermeneutiske arbeidsprosessen består av forståelse og tolkning av tekster gjennom grundig lesing. Under denne prosessen søker forskeren etter mening med visse forutsetninger (Kvarv, 2021, s. 83). Forskeren forstår materialet med utgangspunkt i en forutinntatt forståelse av temaet, som består av et visst antall ubevisste antakelser, også omtalt som forståelseshorizonten (Kvarv, 2021, s. 83). I det hermeneutiske arbeidsmaterialet finner vi tekst, skrift og tale som arbeidsmateriale. Dette blir utgangspunktet for den kvalitative metoden, og teknikken som velges ut (Kvarv, 2021, s. 154). Man finner ikke hermeneutikken som enestående metodikk i fagfilosofien, men den anvendes ofte innenfor både litteraturvitenskap, idéhistorie, etnologi, juss og historie (Kvarv, 2021, s. 84). Forståelse og tolkning av tekster er fellesnevneren for alle områdene. Hermeneutikken er relevant både i forbindelse med innhenting av teori/empiri, og i selve analysen der jeg finner mening i lærebokinnholdet. Ut ifra forståelsen jeg gjør under analysen, danner jeg meg en grovtolkning av hvordan det nasjonale innholdet fremstilles de forskjellige lærebøkene. For å systematisere funnene i lærebøkene, er det nødvendig å se funnene i sammenheng med flere deler i den hermeneutiske sirkelen. Dette er selve tolkningsprosessen som består av å betrakte helheten og delene i en sammenheng. Her anvender jeg Johannesen sine fire steg for en innholdsanalyse, noe jeg forklarer dypere i avsnittet «analyseprosessen». Hermeneutikken kan innebære mer enn kun ren tekstforståelse. Forståelsen av blant annet menneskers handlinger, historiske hendelser,

et samfunn eller en kultur er også relevante i en hermeneutisk studie (Kvarv, 2021, s. 84). Lærebøkene inneholder flere av disse faktorene, fordi de er skrevet av ulike forfattere under en gitt samfunnskontekst. Lærebøkene i dette studiet er fra et rimelig kort tidsspenn, og derfor er det interessant å inkludere bøker fra flere forlag i analysen.

Forskningsdesign

Ifølge Johannesen et al. (2016, s. 69) er forskningsdesignet «alt» som knytter seg til en undersøkelse. Dette innebærer blant annet hvem og hva undersøkelsen omfatter, og hvordan den blir gjennomført. Designet i forskningsprosjektet beskriver prosessen fra start til mål (Johannesen et al., 2016, s. 69). Denne lærebokanalysen tar form som en kvalitativ dokumentanalyse. Problemstillingen tilsier at den ser på fremstillingen av det samme temaet i hver bok. Siden «fremstilling» er et anvendt begrep, blir det relevant å se på flere elementer fra bøkene. Både brødtekst, bilder og bildetekst er elementer som kommer til syne i analysen. Dette blir grundigere forklart i avsnittet med underoverskriften «analyseprosessen». For å systematisere funnene, har jeg laget bestemte kategorier med utgangspunkt i innholdet i lærebøkene. Kategoriene står i samsvar til forskningsspørsmålene. En utfordring ved kvalitative undersøkelser, er at man står igjen med en stor mengde ustrukturerte data etter analysen. Ifølge Johannesen et al. (2016, s. 69), finnes det tre måter for å lage en struktur i det kvalitative datamaterialet. De nevner både tverrsnittbasert og kategorisk inndeling, bruk av diagrammer og tabeller samt kontekstuell dataorganisering. Siden denne oppgaven inneholder bøker fra et jevnt tidsspenn, valgte jeg å gjennomføre en tverrsnittbasert og kategorisk inndeling av datamaterialet. Denne prosessen innebærer en kategorisering gjennom merkelapper for å identifisere og gjenkjenne relevante funn i den hermeneutiske lesingen av lærebøkene. Dette kalles også for koding, noe jeg også kommer tilbake til i avsnittet «analyseprosessen».

Presentasjon og avgrensning av datamaterialet

Målet med oppgaven er å se hvordan nasjonalisme fremstilles i lærebøker som brukes i dagens klasserom i Norge og Sverige. Derfor er utvalget av lærebøker gjort blant det som var tilgjengelig av materiale til dagens læreplaner i begge landene. Fra høsten 2022, trer den nye læreplanen LGR22 i kraft i Sverige. I tidsrommet denne oppgaven ble skrevet i, var LGR11 fortsatt den rådende læreplanen. I Norge har læreplanen LK20 nylig tredd i kraft. Jeg har likevel valgt å inkludere noen sentrale lærebøker fra LK06, selv om kompetansemålene ikke lenger er i bruk. Dette er fordi sammenlikningen mellom Norge og Sverige skal bli «rettferdig» og «tidsriktig» i forhold til bøkens læreplankontekst og utgivelsesår. Jeg har også inkludert to læreverk fra LK20, for at forskningen skal framstå oppdatert i forhold til dagens undervisningssituasjon i Norge. Begrenset tilgang til datamateriale (lærebøker), er en annen årsak til at jeg kun har to lærebøker som hører til LK20. Det skal også nevnes at det norske historiefaget består av emnene historie, samfunnskunnskap og geografi. Svenskene operer med to separate fag: «historia» og «samhällskunnskap». Siden jeg kun har valgt ut kompetansemål fra historiedelen i LK06, inkluderer jeg kun bøker fra «historia» i Sverige. Noen av målene i LK20 kan relateres til både samfunnsfag og historie. Grunnet sin implisitte fremstilling, ble det en utfordring å ekskludere de fra dette studiet. Her har jeg lagt vekt på den historiske delen av målene. Jeg gjennomgikk bøker i samhällskunnskap fra alle de utvalgte svenske forlagene for å danne meg et innblikk i hvordan fagstoffet er fordelt mellom det svenske samfunns- og historiefaget. Dette bidrar også til å styrke undersøkelsens pålitelighet, som blir omtalt senere i metoddelen.

Årsaken til at noen av de norske lærebøkene kun presenterer utvalgte trinn, er fordi det var i disse bøkene jeg fant stoff om temaet som blir berørt av oppgavens problemstilling. Relevans 9 og Arena 9 er helt nyutgitte bøker, som enda ikke har nådd ut til majoriteten av norske ungdomsskoler. For å begrense oppgavens omfang, og i tillegg gjøre lærebokinnholdet relevant for oppgaven, har jeg gått gjennom læreverk fra flere forlag til ulike trinn og valgt ut bøker til de trinnene som fordyper seg i det nasjonale. Dette bortvalget var ikke nødvendig for svenske lærebøker, siden forlagene hovedsakelig skriver bøker som omfatter alle 7.-9. årstrinn. Den norske ungdomsskolen består av 8.-10. trinn, og det er valgt ut én bok fra 8. trinn og tre fra 9. trinn. Jeg har også gjort avgrensninger innenfor temaet, der kapitlene om nasjonale minoriteter er valgt bort. Selv om tanken var å inkludere disse kapitlene i første omgang, ville oppgaven blitt for omfattende.

Det er totalt fire svenske lærebøker som er analysert i oppgaven: *SOS historia (2019)*, skrevet av Elisabeth Ivansson og Mattias Todai, *Capensis Historia 7-9 (2013)*, skrevet av Julia Lindholm, *HI-historia (2013)*, skrevet av Erik Nilsson, Hans Olofsson og Rolf Uppström, *Prio Historia 8 (2012)*, skrevet av Bengt Almgren, David Isaksson, Berndt Tallerud og hans Thorbjörnsson,

Det er totalt fire norske lærebøker som er analysert i oppgaven. Fra LK06 er følgende bøker analysert: *Matriks 8 (2006)*, skrevet av Synnøve Veinan Hellerud og Sigrid Moen og *Kosmos 9 (2007)*, skrevet av John Harald Nomedal og Ståle Bråthen. Fra LK20: *Arena 9 (2021)*, skrevet av Synnøve Veinan Hellerud, Silje Førland Erdal, Ida Molstad Johnsen og Martin Westersjø og *Relevans 9 (2021)*, skrevet av Vibeke Heidenreich, Bård Olav Weider og Kristine Borggaard Waage.

Analyseprosessen

Analyseprosessen er gjennomført i flere steg. For at kvaliteten på studien skal være god nok, må analyseprosessen fremstilles på en gjennomiktig måte. Derfor vil jeg gi en oversiktlig fremstilling av prosessen, og forklare hvordan framgangsmåten i analysearbeidet har vært, med utgangspunkt i Johannesen et. al. (2016) sine fire steg til fremdrift i innholdsanalysen. Det første steget består av å danne et helhetsinntrykk over datamaterialet, og sammenfatte relevant meningsinnhold (Johannesen, et al., 2016, s. 171). Her gikk jeg gjennom flere pensumbøker fra ulike trinn fra alle forlagene, for å danne meg et bilde av hvilke bøker som hadde innhold av nasjonal karakter. Det neste steget var å utvikle koder. Dette er den andre fasen, og Johannesen et al. (2016) skriver at man skal finne meningsbærende elementer i materialet. Jeg tok en systematisk gjennomgang av bøkene, og identifisere tekstelementer som bidro med innhold til temaet i oppgaven (Johannesen et al., 2016, s. 171). Her brukte jeg koding som metode for å kategorisere elementer i teksten som gir mening. Koding betyr å sette merkelapper eller navn på deler av teksten, som i mitt tilfelle er lærebøkene (Johannesen et al., 2016, s. 171). Jeg brukte setninger, avsnitt, begreper, bilder og illustrasjoner i kodingen. Det ble til slutt tre «overordnede» kategorier jeg plasserte kodematerialet i: *nasjonsbegrepet, nasjonalisme og nasjonal symbolbruk*. Det tredje steget i prosessen kalles kondensering (Johannesen, et al., 2016, s. 174). Her sorterte jeg datamaterialet i kategoriene, for å se etter likheter, mønstre eller om det var noen typiske fellestrekk blant lærebøkene. Den siste fasen *sammenfatning*, innebærer å bruke materialet til og utforme nye begreper og beskrivelser (Johannesen, et al., 2016, s. 175). Her må forskeren vurdere om inntrykket av sammenfatningen etter kodingen, er i samsvar med

inntrykket fra det opprinnelige materialet. Hvis det oppstår feil, kan det være feil i kondenseringen eller benyttet upassende kodeord (Johannesen et al., 2016, s. 174). I kondenseringen lagde jeg en «oppsummeringstabell» som presenterer sentrale tendenser ved det nasjonale innholdet i bøkene. Dette bidro til å avdekke, men også framstille noen typiske mønstre. Tabellen ble laget med utgangspunkt i funn fra bøkene, forankret i ulike perspektiver jeg omtalte i litteraturgjennomgangen. De sju analysekategoriene i tabellen er som følger: **(1)** Nasjonsbegrepet: subjektivt, kulturelt eller politisk. **(2)** Nasjonalisme: «elitekonstruert» eller «konstruert av folket», **(3)** Nasjonalisme: «primordialistisk eller modernistisk», **(4)** Nasjonalisme: «negativt eller positivt ladet», **(5)** Nasjonalisme: «beskrevet som egen ideologi?» **(6)** Nasjonale symboler: antall illustrasjoner, **(7)** Norge som eksempel for det nasjonale (norske bøker), Sverige som eksempel for det nasjonale (svenske bøker). En viktig presisering til analysekategoriene, er at bøkene ikke nødvendigvis har et fast ståsted innenfor kategoriene med «motsettede forklaringer». Dette skal komme tydelig frem i analysen til hver lærebok. Tabellen presenterer kun «tendenser» som viser seg i lærebøkene, og illustrerer hvilken forklaring, eller hvilket perspektiv som er tyngst vektlagt.

Alle modaliteter bortsett fra kapitteloppgavene, ble benyttet som bakgrunn til drøftingen. Dette utgjør resten av tekstmateriale og illustrasjoner fra de utvalgte kapitlene. Jeg valgte kun å vise antall illustrasjoner av nasjonale symboler i «oppsummeringstabellen», fordi hver lærebok har en tabell som beskriver nasjonale symboler i analysen. Dette gir et interessant perspektiv om mye nasjonalt innhold lærebøkene inkluderer fra sitt eget land, i lys av hvilken historisk funksjon lærebøkene har hatt i både Norge og Sverige. Da jeg skulle strukturere analysen, hadde jeg først tenkt å skrive en egen sammenfatning av de svenske bøkene, og deretter en sammenfatning av de norske. Dette viste seg å bli en utfordring. En av årsakene var at jeg hadde valgt et relativt stort utvalg bøker. I tillegg viste seg å være større forskjeller blant bøker fra samme land enn først antatt. Derfor tar jeg for meg lærebok for lærebok i analysen, og har en drøftende konklusjon i det siste kapitlet. De svenske bøkene presenteres først, etterfulgt av de norske. En mulig ulempe med denne struktureringen, er at det kan oppstå unødvendige gjentakelser av meningsinnholdet. Dette løste jeg ved å lage en lik mal til framstillingen av alle lærebøkene. Overskriften til disse kategoriene er blant annet kategoriene jeg fikk fra kodingen. Lærebøkene er oppgitt i APA-stil i referanseliste, og forfatterne er sitert i løpende tekst. Dette ble gjort for å få en gjennomgående stil på grunnlag av at jeg inkluderte en god del tekstutdrag.

Troverdighet og pålitelighet

I tillegg til redegjørelsen for analyseprosessen i forrige av avsnitt, er en gjennomgang av reliabiliteten i studiet viktig for å heve kvaliteten. Johannesen et al. (2016, s. 229) skriver at ulike validitetsformer, deriblant reliabilitet brukes som kriterier for kvalitet i et kvantitativt forskningsprosjekt. De skriver også at reliabilitet og validitet *kan* være relevant ved kvalitative studier, men noen ganger er passer det bedre med en «særegen logikk» for å vurdere kvaliteten (Johannesen et al., 2016, s. 229). I kvalitative studier kan reliabilitet overføres til troverdighet. Reliabilitet knytter seg til prosessen i hvordan undersøkelsens datamateriale behandles fra start til slutt. Årsaken til at reliabilitet ikke passer direkte inn i kvalitative undersøkelser, er blant annet fordi det ikke nødvendigvis benyttes strukturerte datainnsamlingsteknikker, som f. eks en surveyundersøkelse i en kvantitativ undersøkelse. Datainnsamlingen består gjerne av kontekstavhengige observasjoner, og man forsker med seg selv som instrument. Dermed blir det vanskelig

for en annen forsker å duplisere et vilkårlig utvalgt kvalitativt forskningsprosjekt (Johannesen et al., 2016, s. 229).

Ifølge Johannesen et al. (2016, s. 230) kalles troverdighet innenfor kvalitativ forskning for intern validitet. Dette utgjør «det vi tror vi måler», og søkelyset rettes mot det fenomenet som undersøkes, og dataen som samles inn. Grunnet kompleksiteten i kvalitative data i forhold til kvalitative, blir dette en vanskelig oppgave fordi de ikke kan kvantifiseres. En bedre arbeidsdefinisjon for intern validitet i kvalitativ forskning kan derfor være «i hvilken grad våre observasjoner virkelig avspeiler de fenomener eller variabler som interesserer oss» (Pervin, 1984, s. 48). Denne definisjonen reflekterer studiens kvalitet sett fra et virkelighetsperspektiv, og om den kan ansees som gyldig i forhold til hva forskeren i utgangspunktet skal undersøke (Johannesen et al., 2016, s. 230). I kvalitativ metode står forskeren friere til å behandle og bearbeide kunnskap underveis i forskningsprosessen. Det kan skje at forskeren må se tilbake til utgangspunktet for å korrigere, endre eller supplere problemstillingen eller forskningsspørsmålene (Kvarv, 2021, s. 154). I mitt tilfelle måtte jeg gjøre dette to ganger, der forskningsspørsmålene ble tilpasset ulike jeg gjorde i den hermeneutiske arbeidsprosessen. I utgangspunktet ville oppgaven blitt for omfattende, og besvart for få aspekter til hvert undertema under nasjonalisme. Dette gjør også at gyldigheten i funnene framstår mer virkelighetsorienterte enn de i utgangspunktet kunne gjort, hvis forskningsspørsmålene var håndfaste fra oppstarten av studiet.

Studiens pålitelighet kommer til syne gjennom undersøkelsens datamateriale. Dette innebærer hvordan den brukes, samles inn og bearbeides (Johannesen et al., 2016, s. 229). Det er enklere å etterprøve pålitelighet i kvantitative studier, der det finnes ulike måter og teste dataens reliabilitet på, avhengig av hvilke innsamlingsmetoder som er brukt. I kvalitativ forskning er kravet om reliabilitet mindre viktig, fordi det ikke benyttes strukturerte innsamlingsmetoder av data (Johannesen et al., 2016, s. 229). Her er det ofte eksisterende tekstmateriale og samtaler. Dette innsamles som regel under kontekstavhengige og verdiladede observasjoner (Johannesen et al., 2016, s. 229). Innenfor kvantitativ forskning kan derimot en åpen og detaljert redegjørelse av framgangsmåten for bearbeidelsen av datamaterialet bidra til å styrke påliteligheten. I tillegg gjør dette det enklere for en annen forsker å gjøre den samme prosessen. Dette gjenspeiler oppgavens gjennomsiktighet (Johannesen et al., 2016, s. 229 & 230). Analyseprosessen som er beskrevet i denne oppgaven bidrar dermed til å styrke oppgavens pålitelighet. Jeg har også vurdert min egen rolle som forsker i studiet, i tillegg til å bruke direkte utdrag fra lærebøkene i analysen. Dette bidrar til å begrunnelse av forståelsen min av datamaterialet, noe som blir synliggjort i oppgavens analysedel.

Analyse

Norske lærebøker

Kosmos 9 (LK06)

Kosmos 9 (1. utgave) er laget for samfunnsfaget etter læreplanen LK06. Den er skrevet av John Harald Nomedal og utgitt i 2006. Boken består av fagene geografi, historie og samfunnskunnskap. Historiedelen av boka består av totalt 111 sider. De relevante sidene som belyser oppgavens tema, er hentet fra kapittelet *Fra union til selvstendig nasjon* og *Europa erobrer verden*.

Nasjonsbegrepet

Nasjonsbegrepet i Kosmos kan relateres til Meinecke sin definisjon av kulturnasjonen. Boken vektlegger en nasjonsforklaring med utgangspunkt i folket. «En nasjon er et folk med felles språk og kultur. Nasjoner med egen stat (et felles styre) kaller vi en «nasjonalstat» (Nomedal, 2006, s. 111). I denne definisjonen blir begrepene «stat» og «nasjon» skilt. Det kan leve flere «store nasjoner innenfor samme stat», men «det mest vanlige» er at flertallet i staten består av mennesker fra samme nasjon, inkludert noen minoriteter fra andre nasjoner (Nomedal, 2006, s. 111). Denne nasjonsdefinisjonen minner om det tysk-romantiske begrepet, der språket og kulturen hos folket utgjør nasjonen. For å vise til at nasjoner forklares på ulike måter, tar boken utgangspunkt i at den norske nasjonalstaten er selvstyrt og har nasjonal råderett. De trekker frem at ikke alle nasjoner er lik som den norske, og «det finnes folkegrupper som lever i forskjellige stater» (Nomedal, 2006, s. 111). Ønsket om en uavhengig og demokratisk stat minner om det fransk-politiske nasjonsbegrepet. Dette blir drøftet dypere under «nasjonale symboler».

Nasjonalisme

Kosmos omtaler nasjonalisme som en egen ideologi. Ideologibegrepet er beskrevet slik:

«en ideologi er hvordan man tenker seg at et samfunn bør styres. Den gir også svar på hvordan man skal få til eventuelle samfunnsendringer. Eksempler på ideologier er konservatismen og sosialismen. En ideologi bør alltid sees i sammenheng med tida den virker i. Nasjonalisme som ideologi går ut på at «hver nasjon skal ha sin egen stat med et avgrenset geografisk område» (Nomedal, 2006, s. 110).

Definisjonen inneholder en territoriell forklaring av nasjonen. Boken bruker dermed en annerledes ideologisk forklaring enn Smith. Han omtaler nasjonalisme som ideologi med at «den skal oppnå og opprettholde autonomi, enhet og identitet hos befolkningen, der folket utgjør en faktisk eller mulig nasjon». Gjennom definisjonen av nasjonalisme som ideologi, viser boken at den har et moderne vestlig bilde med en territoriell forankring av nasjonen. Smith sin definisjon beskriver nasjonalisme som en kraft for å holde sammen folket i nasjonen. Med bakgrunn i at boken omtaler nasjonen som «folket», og nasjonalisme som ideologi med en «territoriell forklaring», viser de at man kan ha nasjonalfølelse med en distansering fra symbolikk formidlet fra den ideologiske nasjonalismen. Nasjonalismens kraft og konsekvenser blir tydelig når boken beskriver statsdanningen i Europa. Her blir også Østerud sin beskrivelse av nasjonalismens

janusansikt synliggjort. Nasjonalismen var «samlende» da nasjonale bevegelser i Tyskland og Italia sørget for at den tyske- og italienske nasjonen fikk danne hver sin nasjonalstat. Delingen av Østerrike-Ungarn etter 1. verdenskrig, blir brukt som eksempel på hvordan nasjonalismen var «splittende» (Nomedal, 2006, s. 111). Boken regner også nasjonalisme som en årsak til europeernes kolonisering. Maktkamp og nasjonalistiske bevegelser bidro til at europeere erobret kolonier over hele verden. Mange mente at et land ikke var fullverdig uten kolonier (Nomedal, 2006, s. 108). Dette uttrykker en nasjonalistisk sjåvinisme, der enhver handling som kommer nasjonen til gode blir rettfærdiggjort. Å herske over kolonier kunne bringe «ære» over nasjonen (Nomedal, 2006, s. 116). Det blir enda tydeligere at boken vektlegger negative utfall av nasjonalisme, når den beskriver at «nasjonalisme kan danne grobunn for imperialism, fremmedhat og rasisme» (Nomedal, 2006, s. 111). Her kan man lese at nasjonalisme kan skape et dårlig holdningsgrunnlag ovenfor andre land og etnisiteter.

Nasjonal symbolbruk

Norge blir brukt som et eksempel på hvordan utviklingen av en selvstendig, demokratisk nasjon kunne foregå. De beskriver en nasjonalfølelse som vokste frem i Europa: «1800-tallet var en tid da nasjonalfølelsen vokste fram i Europa». Nasjonalfølelse og nasjonal bevissthet nådde også fram til Norge, og la grunnlaget for Norges selvstendighet i 1905 (Nomedal, 2006, s. 92). Innføringen av parlamentarismen, og hvordan Norge kom seg ut av Union med Sverige får en god del plass i boken (Nomedal, 2006, s. 98-102). Det kommer frem at Norge ble inspirert av den franske revolusjonen og folkesuvereniteten som vokste frem på 1800-tallet, sammen med en «kulturelite» som bidro til en sterk nasjonal fellesskapsfølelse mot slutten av 1800-tallet. Ivar Aasen med den norske dialektsamlingen og Asbjørnsen og Moe med sine eventyrsamlinger blir nevnt i forbindelse med jakten på det «typisk norske» (Nomedal, 2006, s. 95). Dette gir et eksempel på Østerud sin beskrivelse av nasjonale symboler som viktige virkemidler i utformingen av en egen norsk nasjonalstat. Norge ble inspirert av franske impulser om hvordan nasjonen skulle bli til, med ønsket om en demokratisert og nasjonal uavhengig nasjon. Hobsbawm og Anderson sitt argument om at originaliteten i en nasjonalstat er «elitekonstruert» kommer også til syne, fordi «kultureliten» ikke omfattet folk flest. Boken beskriver ikke hvem som utgjorde denne «kultureliten», men omtaler produkter som kunst, litteratur og idrett til hva som ble regnet som viktige virkemidler. Samtidig knytter disse virkemidlene bånd mellom folket i nasjonen, som ifølge Smith er de nasjonale symbolenes viktigste funksjon.

Tabell som viser funn av nasjonale symboler:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Maleri	Brudeferden i Hardanger. Malt av Adolph Tidemand og Hans Gude i 1848. For å dyrke fram en norsk nasjonalfølelse ønsket norske kunstnere og fremheve det som var typisk norsk i kulturen sin. Hva er typisk norsk i dette bildet? (Nomedal, 2006, s. 94)
Maleri	Politiserende bønder, malt av Adolph Tidemand i 1848 (Nomedal, 2006, s. 95)

Bilde	Unionsflagget fires ved Akershus festning (Nomedal, 2006, s. 103)
Bilde/plakat	Det norske flagg med skriften «13. august 1905 JA vi elsker dette landet» over. Den norske regjeringen under (Nomedal, 2006, s. 104)

Matrix 8 (LK06)

Matrix 8 historie (1. utgave) er laget for samfunnsfaget etter læreplanen LK06. Den er skrevet av Synnøve Veinan Hellerud og Sigrid Moen og utgitt i 2006. Boken består av pensum til historiedelen av samfunnsfaget, og inneholder totalt 152 sider. De relevante sidene som belyser oppgavens tema, er hentet fra *kapitlene 1814 – en norsk grunnlov, Nasjonalismens tid, En selvstendig stat og en folkevalgt konge og Nasjonalisme i Norge*.

Nasjonsbegrepet

Matrix beskriver nasjonen som folket. Meinecke sin forklaring av kulturnasjonen blir derfor relevant til å forstå nasjonsbegrepet. Dette utdypes med den tyske nasjonen som vokste frem på 1800-tallet, med tyskere som jaktet på særegen folkesjel. Nasjonalromantikken beskrives som en retning innenfor kunst, litteratur og musikk (Hellerud & Moen, 2006, s. 87).

Nasjonalisme

Matrix definerer nasjonalisme som «en tanke» om at folk som tilhører samme nasjon og folkegruppe burde tilhøre samme stat, og bestemme over seg selv (Hellerud & Moen, 2006, s. 88). Nasjonalismen spredte seg raskt i Europa. Idealet var nasjonalstaten, en stat der «de fleste» innbyggerne tilhører samme folkegruppe med samme språk, felles skikker og historie (Hellerud & Moen, 2006, s. 88). I denne konteksten utgjør nasjonalisme en sosial og politisk bevegelse på vegne av nasjonen. Dette er en av Smith sine fem forklaringer av nasjonalisme knyttet til det siste århundrets terminologi på forskningsfeltet. De tre siste forklaringene i denne modellen har til felles at de forutsetter nasjonalfølelse blant nasjonalister og resten av befolkningen i nasjonen. Her skiller Smith en organisert ideologisk bevegelse mot følelsen av nasjonal tilhørighet i dagliglivet. Boken vektlegger ikke en ideologisk forklaring av begrepet. Boken viser en større «samlende», enn «splittende» effekt av nasjonalisme. Det kommer frem at de fleste land i dagens Europa er nasjonalstater. Tidligere var det annerledes, da Tyskland og Italia var splittet i små stater. Dannelsen av nasjonalstater i Europa blir utypet over tre sider om Italias samling, og tre sider om Tyskland sin samling i regi av Otto Von Bismarck. I kapitelsammendraget til *Nasjonalismens tid*, står det at «nasjonalismen bidro til samling av mange små nasjonalstater» (Hellerud & Moen, 2006, s. 97). Her kommer den «samlende» effekten av nasjonalisme til syne. Nasjonalismen virket positivt på mange måter, fordi den fikk folk til å føle seg verdifulle og stå sammen. Etter hvert kunne nasjonalisme også bety at man anså nasjonen sin som bedre enn alle andre. Flere steder førte nasjonalisme til at mennesker ble undertrykt, fordi de tilhørte en annen nasjonalitet enn flertallet (Hellerud & Moen, 2006, s. 88). Den «splittende» effekten blir ikke utdypet noe mer utover dette. Kapitlet avrundes med en annen positiv effekt av nasjonalisme. Den førte til et økt folkestyre i Norge, ved at folket sto sammen og kjempet for at det

folkevalgte stortinget skulle få mer makt (Hellerud & Moen, 2006, s. 142). Her blir nasjonalisme brukt som en faktor for utviklingen av demokratiet i Norge.

Nasjonal symbolbruk

Boken har lite/ingen beskrivelser av nasjonale symboler i brødteksten, men tabellen viser antall illustrasjoner:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	17. maifeiring foran slottet. Det norske flagget og statue av Karl Johan blir fremhevet som symboler (Hellerud & Moen, 2006, s. 42)
Maleri	Eidsvollsbygningen. Kunstner er ikke oppgitt.
Bilde	17. maifeiring igjen, med norske flagg (Hellerud & Moen, 2006, s. 85)
Postkort	Nordmann som holder det norske flagget i et typisk norsk landskap. Skrift: «Norge du er vårt, du er framtidens land!» (Hellerud & Moen, 2006, s. 126)
Maleri	Viking som holder det norske flagget (Hellerud & Moen, 2006, s. 127)

Relevans 9 (LK20)

Relevans 9 (1. utgave) er skrevet av forfatterne Vibeke Heidenreich, Bård Olav Weider og Kristine Borgaard Waage, og utgitt av Gyldendal forlag i 2021. Boken skal dekke målene i læreplanen LK20 for samfunnsfag 8.-10. trinn (Heidenreich, Weider, & Waage, 2021, s. 4). Boka består av 9 kapitler fordelt på totalt 282 sider. Nasjonalisme presentert som et eget delkapittel i kapitlet *Perspektiver og ideologier*.

Nasjonsbegrepet

Selve «nasjonen» er lite omtalt i boken. Underoverskriften *hva er nasjonalisme*, følges opp av en begrepsdefinisjon som lyder slik: «Nasjonalisme kan være en følelse av fellesskap med andre mennesker som bor i samme land som du selv. Nasjonalisme som ideologi er tanken om at en folkegruppe har rett til et eget land» (Heidenreich et al., 2021, s. 23). Her er det tydelig at de vektlegger «folkegruppen» som en viktig faktor for hva en nasjon er. Dette minner om Meinecke sin forklaring av «kulturnasjonen», der nasjonen konstrueres «nedenifra» med utgangspunkt i befolkningskulturen. Siden «eget land» også nevnes, kan ikke det territoriale elementet i nasjonsgrunnlaget ekskluderes. Det blir vanskelig å gjøre en dypere analyse av nasjonen i dette tilfellet, siden forklaringen ikke utdypes videre i boken.

Nasjonalisme

Det kommer tidlig frem at boken vektlegger en ideologisk forankring av nasjonalisme, som ifølge Smith er den viktigste forklaringen av begrepet. I Relevans blir nasjonalisme

presentert under et kapittel som heter Perspektiver og ideologier, der nasjonalisme betraktes som en egen ideologi. I innledningen skriver forfatterne at «nasjonalisme er en ideologi som kan vekke sterke følelser». Noen slike følelser er positive (Heidenreich, et al., 2021, s. 22). Vi får vite nasjonalisme har en form for dobbelthet. Det står implisitt at nasjonalisme har både en positiv og negativ kraft, som er i tråd med Østerud sin forklaring av nasjonalismens janusansikt. Dette utdypes senere i kapitlet, der den negative kraften ved nasjonalisme er tyngst vektlagt.

De fire neste underoverskriftene handler om negative sider ved nasjonalisme, og lyder slik: *Nasjonalisme kan skape utenforskap, nasjonalisme kan føre til hat, nasjonalismen dreper og kan tanker og ideer drepe* (Heidenreich et al., 2021, s. 23). Her blir nasjonalister omtalt som en trussel mot folkegrupper som føler seg annerledes enn majoriteten hvis nasjonalismen blir for sterk, og at enkelte nasjonalister hevder at mennesker med kun én bakgrunn hører til i et land. Her blir også skepsis til innvandrere trukket inn (Heidenreich et al., 2021, s. 23). Innvandrerskepsisen understrekes med et eksempel på en mørkhudet nordmann som ble drept av tre ekstreme nasjonalister som ikke aksepterte hudfargen (Heidenreich et al., 2021, s. 23). Neste delkapittel handler om *ekstremisme*, og tar opp ideologiene *fascisme* og *nazisme*. Her omtales også begrepene *rasisme* og *antisemittisme* (Heidenreich et al., 2021, s. 24). Det kan altså se ut til at nasjonalisme som ideologi blir brukt som grunnlag/utgangspunkt for mer ekstreme ideologier som lot seg inspirere av nasjonalismen.

Nasjonal symbolbruk

Kapitlet beskriver hva som bringer fram den typisk norske nasjonalfølelsen. Landslaget og den 17. maifeiring blir trukket frem som eksempler (Heidenreich et al., 2021, s. 23).

Tabell som viser funn av nasjonale symboler:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	Mann med parykk og T-skjorte med «brasilianske farger» og flagget til Brasil.
Bilde	17. maitog med deltakere som holder det norske flagget og faner.
Bilde	Nynazister fra «den nordiske motstandsbevegelsen» i Sverige, under 1. mai markering 2018 (ekstremister og rasister)
Bilde	Neil Armstrong som setter USA sitt flagg på månen i 1969.

Arena 9 (LK20)

Arena 9 (1. utgave) er en lærebok for ungdomstrinnet i Norge, skrevet av forfatterne Synnøve Veinan Hellerud, Silje Førland Erdal, Ida Molstad Johnsen og Martin Westersjø. Boken ble utgitt i 2021 av forlaget Aschehoug, og er en del av forlagets bidrag til målene i samfunnsfag fra 8.-10. trinn i LK20 (Hellerud, Erdal, Johnsen, s. 1, 2021). Boken er delt inn i tre deler: *individ og samfunn, demokrati og deltakelse og en bærekraftig verden*. Det første kapitlet i demokrati og deltakelse heter *Nasjonalisme – samhold, konflikt og undertrykkelse*. Kapitlet utgjør totalt 22 sider, og disse er mest relevant for å belyse temaet for oppgaven. Det kommer tydelig frem at Arena 9 er en bok som er skrevet til målene i LK20. Nasjonsbygging og nasjonalfølelse i Norge blir omtalt i forbindelse med

fornorsking av samene i kapittel 3, *Samisk eller norsk – om identitet, stolthet og skam*. Dette går jeg ikke i dybden på, siden oppgaven ikke omfatter samene. Kapitlet som ble omtalt innledningsvis, presenterer innledningsvis hvilken kunnskap elevene skal sitte igjen med etter de har gått gjennom fagstoffet. Det er forventet at de skal kjenne til nasjonsbygging og nasjonalisme. Videre er det forventet at de skal evne å forklare hvordan nasjonalismen har bidratt til å skape mer demokrati, men også konflikter, krig og undertrykkelse. Etter å ha jobbet med kapitlet skal de også kunne utforske hvilken positiv og negativ betydning nasjonalismen har i Europa i dag (Hellerud et al., 2021, s. 84).

Nasjonsbegrepet

Innledningsvis blir nasjonen omtalt i forbindelse med jordbruksrevolusjonen som gjorde at samfunnet økte i størrelse. Samfunnet ble dermed bestående av flere mennesker som ikke kjente hverandre. «Folk som snakket samme språk, hadde en felles kultur, oppfattet seg likevel ofte som et fellesskap. Et slikt fellesskap begynte man etter hvert å kalle en nasjon» (Hellerud et al., 2021, s. 86). Dette kan likne på det subjektive nasjonsbegrepet, der folket som tror det er en nasjon, nettopp er en nasjon. Eksempelet om jordbruksrevolusjonen viser også Gellner sitt perspektiv på at nasjonalisme fungerte som en samlende ideologi som skulle hindre oppløsningssymptomer i samfunnet.

Underoverskriften *hva er en nasjon?* blir presentert på side 87. Avsnittet tar opp at nasjonsbegrepet blir brukt i flere sammenhenger. Det kommer frem at ordet nasjon har ulike betydninger i dagligtalen. Først defineres nasjonen som en stat. Like etter står det at «vi bruker ordet nasjon om befolkningen i et land» (Hellerud et al., 2021, s. 87). Sistnevnte forklaring utdypes med at nasjonen kan «bety en gruppe mennesker med sosial og kulturell identitet» (Hellerud et al., 2021, s. 87). Språk kultur, historie og religion og felles verdier eksemplifiserer hvordan dette fellesskapet deler bakgrunn (Hellerud et al., 2021, s. 87). Det kommer tydelig frem at boken vektlegger nasjonsforklaring med bakgrunn i folket. Ut ifra faktaopplysninger, kan man se tendenser som likner på Miller sitt prinsipp om at «tro og forestillinger» viser en subjektiv fremstilling av en nasjonal identitet hos folket i nasjonen.

Nasjonalisme

På side 85 er det illustrert et tankekart med begrepet nasjonalisme i midten. De andre boblene består av begrepene nasjonalstat, fremmedstyre, selvstyre, nasjonale symboler, nasjonalt fellesskap, nasjonsbygging, nasjon og nasjonalstat (Hellerud et al., 2021, s. 85). Her er det tydelig at nasjonalisme blir anvendt som et samlebegrep for de andre begrepene. Under tankekartet kommer det en definisjon av nasjonalisme:

«Nasjonalisme kan være en følelse av å høre til i et fellesskap og ønske det beste for landet sitt. Det kan også skape konflikt, krig og undertrykkelse. Hvordan oppsto nasjonalismen? Hva har nasjonalismen ført til? Og hva betyr nasjonalisme i dag?» (Hellerud et al., 2021, s. 85)

Denne definisjonen viser tvetydigheten til nasjonalisme som begrep, og det Østerud omtalte som nasjonalismens *janusansikt* blir tydeliggjort i form av dens positive og negative innflytelse på samfunnet. Begrepets tvetydighet understrekes med en påstand med at begrepene nasjonalisme og nasjonalister har endret seg gjennom historien

(Hellerud et al., 2021, s. 87). Kapitlets vinkling av nasjonalisme kan også relateres til noen av Smith sine fem forklaringer av begrepet knyttet til det siste århundret. Underoverskriften *drømmen om nasjonalstaten*, handler om at ideene om demokrati og selvstyre som blomstret i Europa på 1800-tallet. Dette kan knyttes til Smith sin første forklaring av nasjonalisme, som fremhever nasjonalisme som fremveksten av nasjonalstater. Boken tar også opp hva nasjonalisme betydde på 1800-tallet. I denne sammenhengen handler nasjonalisme om frigjøring og mer makt til folket, og i tillegg være stolt av egen kultur og føle tilhørighet i et nasjonalt fellesskap (Hellerud et al., 2021, s. 88). Nasjonalisme bli fremstilt som både «splittende» og «samlende». Samlingen blir knyttet til 1800-tallet, og Tyskland sin samling i regi av Otto Von Bismarck. Her kommer det også to avsnitt som handler om nasjonalromantikk og nasjonsbygging i Tyskland (Hellerud et al., 2021, s. 93). Her får vi et eksempel på hvordan nasjonalisme fungerer som en sosial og politisk bevegelse på vegne av nasjonen. I tillegg bidro dette til fremveksten av nasjonalstaten Tyskland. Den «splittende» delen relateres fremmedgjøring, hat og rasisme som begynte å prege nasjonalismen gjennom 1800-tallet. Den opprinnelige intensjonen med frigjøring, folkestyre og stolthet ble forvandlet til et ønske om å gjøre alle i nasjonen mest mulig like (Hellerud et al. 2021, s. 88).

Nasjonalisme samler og splitter fortsatt er den siste større underoverskriften i kapitlet. Innledningsvis står det at nasjonalisme var en viktig årsak til både første og andre verdenskrig. Som en konsekvens mente mange at søkelyset burde rettes mot internasjonalt samarbeid framfor nasjonalisme. Riktignok vedvarte nasjonalismen fortsatt som «en splittende og samlende kraft» (Hellerud et al., 2021, s. 100). Her blir det nevnt at politikere og politiske partier vokser frem i Europa. Den mindre underoverskriften *Nasjonalisme i vekst* tar opp at de nasjonalistiske partiene ofte er innvandrings skeptiske, og vi blir presentert for begrepet etnonasjonalisme. Begrepet forklares ved at nasjonalistene mener nasjonen bør bestå av folk som ser like ut og har samme kulturelle bakgrunn (Hellerud et al., s. 102).

Nasjonal symbolbruk

Boken har lite/ingen beskrivelser av nasjonale symboler i brødteksten, men tabellen viser antall illustrasjoner:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	17. mai feiring med flagging (norske flagg)
Bilde	Supportere som heier på landslaget
Bilde	Nordmenn som er på tur. Bildetekst: «Nordmenn diskuterer stadig hva som er typisk norsk – er dette typisk norsk synes du?» (Hellerud et al., 2021, s. 90)
Maleri	Brødrene Grimms eventyrsamling fra 1812-15: Rødhette og Ulven, Askepott, Tornerose, Snøhvit og de syv dvergene.
Portrett	Fotograf Magnus Selmer som tok bilder av norske bønder i folkedrakt på midten av 1800-tallet. De ble populære og ble med og formet folk sine tanker om hva som var typisk norsk (Hellerud et al., 2021, s. 93)
Bilde	Statue av krigshelten Tordenskiold

Svenske lærebøker

Prio historia 8

Prio historia 8 (1. utgave) er en lærebok for høgstadiet i Svergie, skrevet av forfatterne Bengt Almgren, David Isaksson, Berndt Tallerud og Hans Thorbjörnsson. Boken ble utgitt i 2012 av forlaget Samona utbildning, og er en del av forlagets bidrag til målene i samhällskunnskap og historie fra 7.-9. trinn etter LGR11. Den er inndelt i fire deler, fordelt over åtte kapitler. Den første delen handler om hvordan Sverige forandres under 1800-tallet. Den andre delen handler om utvikling i USA. Den tredje delen handler om nasjonalisme, imperialisme og politiske ideer. Nasjonalisme, imperialisme og politiske ideer har hvert sitt kapittel. Kapitlet jeg har brukt fra denne boken, har overskriften *folk, stater og kejsardömen*.

Nasjonsbegrepet

Kapitlet starter med noen relevante spørsmål: Hva er nasjonalisme? Hva er typisk for nasjonalistisk historie? Hvordan ble land og grenser forandret under 1800-tallet? Tidlig i kapitlet møter vi underoverskriften *Var är en nation?* Avsnittet åpnes med en klar definisjon på en nasjon er. Nasjonen omtales som et fellesskap, og begrepet kan brukes om et land der fellesskapet består av en befolkning som har samme språk, historie og kultur (Almgren, Isaksson, Tallerud & Thorbjörnsson, 2012, s. 72). Dette minner oss om kulturnasjonen, der nasjonen består av folket og «konstrueres nedenifra». Videre i avsnittet får vi også vite at det eksisterer en «en annen type nasjon», der mennesker med ulike kulturer fra alle verdens kanter veves sammen til én nasjon. Borgernes opphav, språk og kultur varierer, men staten har de felles (Almgren et al., 2012, s. 72). De har ikke definert hvilke land som går under «den første nasjonstypen». Den siste forklaringen framstår noe implisitt fremstilt i læreboken, men det er en politisk nasjon der staten fungerer som en aktiv og selvstyrende enhet, med borgere som har en bevisst tilhørighet. Smith omtaler dette som et politisk-juridisk fellesskap.

Nasjonalisme

Nasjonalisme blir først omtalt som tanken om et særskilt fellesskap mellom mennesker i et område. Dette området utgjør nasjonen (Almgren et al., 2012, s. 71). Her knyttes nasjonalisme opp mot nasjonsbegrepet, og det får en territoriell betydning. Nasjonalisme blir ikke direkte knyttet til en ideologisk definisjon. Det er tydelig at boken forankrer nasjonalisme som et moderne fenomen fra 1800-tallets Europa, fordi de omtaler nasjonen som et moderne produkt av en rekke historiske hendelser fra 1800-tallet mot nåtid. På side 80-81 er det en oversiktlig tidslinje som strekker seg fra 1800-tallet til 1900-tallet. Her omtaler boken oppløsningen av det Osmanske riket, ekspansjonen av Russland, foreningen av Italia og foreningen av Tyskland. Det er tydelig at de forankrer nasjonalismen i hendelser fra 1800-tallets Europa (Almgren et al., 2012, s. 80). Dette samsvarer i høy grad med flere av Smith sine fem forklaringer av nasjonalisme sett i et modernistisk perspektiv, knyttet til det siste århundrets terminologi på forskningsfeltet. Spesielt det første punktet, *framveksten av nasjonalstater* kan utpekes som den mest relevante forklaringen av hva nasjonalisme er. Over tidslinjen står det definert hva nasjonalisme betyr. Forklaringen er todelt, og sier at mennesker hører sammen og bør være i et land fordi de har felles bakgrunn også språk. Dette antyder at kulturell likhet er

en samlende faktor, men ikke at det er en bestemt forutsetning. Den andre delen av forklaringen sier at mennesker med ulike kulturer kan bli enige om felles ideer i et felles land (Almgren et al., 2012, s. 80). Kulturell likhet blir betraktet som en faktor for nasjonen, men ikke som absolutt nødvendig.

Innledningsvis står det at den svenske nasjonaldagen ikke er en stor dag, og at mange ikke vet hvorfor den feires. De bruker Norge som en motsetning, der 17. mai omtales som en av Norges viktigste høytider fordi de ble en selvstendig stat. Dette understreker de med at Norge var okkupert av Tyskerne under 2. verdenskrig (Almgren et al., 2012, s. 71). Videre under samme underoverskrift kommer det informasjon om at nasjonalismen var viktig i den franske hæren, og at soldater kjente på at de kjempet for sitt eget fellesskap. Napoleons krig gjorde at nasjonalismen våknet i hele Europa (Almgren et al., 2012, s. 71). I Tyskland omtaler de en spesiell tysk «folkesjel», som sa at tyskerne var unike og bedre enn alle andre. De tar frem den tyske forfatteren Ernst Moritz Arndt som oppmuntret til at alle tyskere skulle hate franskmenn (Almgren et al., 2012, s. 72). Videre beskriver den nasjonalistiske bevegelsen blomstret i Europa på 1800-tallet, og at mange land ønsket å bli egne nasjoner fordi de så at et land skulle være et fellesskap der innbyggerne hadde samme språk, kultur, religion og historie (Almgren et al., 2012, s. 72).

Nasjonal symbolbruk

Innledningsvis i kapitlet får vi informasjon om at flagget ansees som et viktig nasjonalt symbol. På nasjonaldagen den 6. juni veiver svenske flagg rundt om i landet, men flagging er ikke en gammel tradisjon. Det var først på 1800-tallet dette ble vanlig. Flagget ble et symbol da nasjonalismen vokste fram (Almgren et al., 2012, s. 71). Lengre tilbake hadde man ikke stor mulighet til å kjenne på fellesskap med de som ikke levde i samme landskap eller i nærheten. Denne forklaringen understreker også at nasjonalisme og nasjonen ansees som moderne produkter. Nasjonalismens janusansikt kommer også til syne, spesielt under underoverskriften *nationalismen vaknar*. De beskriver blant annet at det å kjenne på fellesskap når man heier på landslaget, heiser flagg eller gir oppmerksomhet kan også lede til intoleranse, og brukes til å oppmuntre til vold og krig (Almgren et al., 2012, s. 71). Her brukes også flagget som et nasjonalt symbol som kan lede til konflikter, noe Ehn, Frykman, Löfgren omtalte i boken *Försvenskningen av Sverige*. Dette er det eneste vi får innblikk i fra kapitlet om at nasjonalisme kan anvendes i ekstrem forstand. Nasjonale symboler blir omtalt i en svensk historisk kontekst fra starten 1800-tallet. Svenske studenter i Uppsala dannet en forening for å forsterke nasjonalfølelsen. De fikk i oppgave å finne noe og være stolt over. Resultatet ble vikingene, som framstilte fortiden og svenskenes forgjengere (Almgren et al., 2012, s. 72).

Tabell som viser funn av nasjonale symboler:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	Svenske skisportere som holder rundt en svensk idrettsutøver, ikledd vikinghjelm med horn, svenske flagg malt i ansiktet og på hjelmen.

Bilde	Svensk jernbanestasjon som ifølge bildeteksten uttrykker svensk nasjonalfølelse. Bygningen er prydet med dragehodet vi ofte finner på vikingskipene.
-------	--

Capensis historia 7-9

Capensis historia 7-9 er en lærebok for ungdomstrinnet i Sverige, skrevet av Julia Lindholm. Boken ble utgitt i 2016 av Capensis forlag. Boken har som ambisjon at elevene skal utvikle en historisk referanseramme og følge kravene i læreplanen LGR11 (Lindholm, 2016, s. 1). Boken er inndelt i fem hovedkapitler med flere underlagte delkapitler. Mye av fagstoffet som er relevant for denne oppgaven er hentet fra delkapitlet *Nationalism, demokrati och diktatur*, som inngår i hovedkapitlet *Imperialism och världskrig*. Jeg fant i tillegg relevant materiale underkapitlet *Historiebruk och nationella identiteter*, som inngår i hovedkapitlet *Hur historia användas och historiska begrep*.

Nasjonsbegrepet

Capensis har ikke noen klar definisjon av nasjonsbegrepet. Det er derimot lagt stor vekt på den nasjonale identiteten, hvor vi kan tyde noen perspektiver på nasjonen. De skiller mellom en etnisk-statsbasert og en språklig basert identitet. Den etniske identiteten refererer til land der én gruppe av befolkningen har dominert med røtter langt tilbake i tid. I dette tilfellet kan det være vanskelig for mennesker med en annen opprinnelse å bli betraktet som en del av nasjonen (Lindholm, 2016, s. 234). I Østerud sin omtale av den «etniske opprinnelsen», er det graden av en forhistorisk nasjonal symbolverden som avgjør hvor dyp folkelig resonansbunn nasjonen vil ha. Her kan vi skimte en forklaring av kulturnasjonen, hvor nasjonen konstrueres «nedenifra». Statsbasert identitet blir knyttet til land der innbyggerne har ulik opprinnelse, som for eksempel USA og Canada (Lindholm, 2016, s. 234). Dette minner om et subjektivt nasjonsbegrep, der folket som sier de er en nasjon, er nasjonen. Nasjonen blir forstått ut ifra subjektive kriterier, der staten fungerer som en politisk institusjon med offentlige organer. Den språklig-baserte identiteten blir ikke utdypet, men det er mulig å se den i overført betydning til det fransk-politiske nasjonsbegrepet. I en slik nasjon må borgerne utøve de språklige og kulturelle forutsetningene for nasjonen for å definere seg som en del av befolkningen. Boken formidler implisitt tre ulike nasjonsforståelser gjennom å formulere tre ulike identitetsforståelser. Nasjonal identitet bygger på tanken om et fellesskap, og boken tar opp at hendelser fra 1800-tallet og fremover har bidratt til å forsterke identiteten (Lindholm, 2016, s. 234). Det kommer frem at nasjonal identitet har eksistert lenge, men at den ble forsterket gjennom for eksempel jordbrukssamfunnet, industrialiseringen og et klassebasert samfunn (Lindholm, 2016, s. 235). Den opprinnelige bruken av nasjonal identitet blir ikke forklart dypere, men vi får likevel vite at det ikke er et moderne fenomen. Boken vektlegger derimot en moderne forklaring av begrepet, siden de ikke går i dybden av røttene til begrepet.

Kolonialisme og imperialisme blir også satt i en tydelig sammenheng med nasjonal identitet, og vi får informasjon om at europeere erobret land og tegnet grenser i Afrika og Asia. I løpet av 1900-tallet ble det dannet selvstendighetsbevegelser som kjempet for en egen nasjonal identitet i koloniene, og på 1960-tallet ble flere av landene realisert som selvstendige (Lindholm, 2016, s. 238). Boken viser tydelig at den europeiske nasjonalismen gikk over til at imperialisme og erobring av andre landområder ble sett på

som positivt og ærefullt for nasjonene. Det fremkommer også at dette fikk konsekvenser for de folkegruppene som bodde i koloniene.

Nasjonalisme

Capensis definerer nasjonalisme som en egen ideologi. Ideologien regnes som moderne, og vokste seg sterk på 1800-tallet. Den rommer mennesker som snakker samme språk, har samme vaner og tradisjoner i et fellesskap (Lindholm, 2016, s. 105). Boken skriver at nasjonalisme i utgangspunktet hadde en intensjon om å utjevne forskjellene i et klassesdelt industrisamfunn. Samfunnet skulle bli demokratisk der alle i nasjonen skulle delta i politikken. Nasjonalismen begynte å skifte form på 1800-tallet, da nasjonalistene begynte og hevde at deres folk og land var det beste (Lindholm, 2016, s. 105). Nasjonalismens to ansikter er også tydelig beskrevet, i tråd med Østerud sin definisjon av janusansiktet. Foreningen av Tyskland blir brukt som eksempel for å vise den samlende kraften. Den splittende effekten blir begrunnet med delingen av Det Osmanske Riket, etter en nasjonalistisk kamp på 1800-tallet da flere stater ble selvstendige. Det kommer tydelig frem at hovedformålet med nasjonalisme av at det skulle være en demokratisk ideologi. Dette understrekes med flere avsnitt om demokratiseringen i Øst-Europa, Tyskland, Italia og Japan. Ifølge Smith er nasjonalisme som ideologi den viktigste arbeidsdefinisjonen av begrepet, fordi den gir kraft og føringer til både symboler og bevegelser. Boken viser at nasjonalisme som ideologi ble grobunn til de ikke-demokratiske ideologiene fascismen og nazismen. Begge disse ideologiene hentet ideer fra nasjonalismen. Vi får også opplyst at demokrati, diktatur og nasjonalisme spiller en rolle også i dagens samfunn. Land kan demokratiseres på ulike måter. Det kan skje langsomt gjennom blodige eller ikke-voldelige revolusjoner, ved at diktaturer dør, eller ved at et utenforstående land tvinger gjennom en demokratisering gjennom okkupasjon (Lindholm, 2016, s. 105). Nasjonalisme blir også beskrevet som en «politisk kraft» som stadig bidrar til spenninger innad ulike land. Dette eksemplifiseres med politiske partier i Spania, Storbritannia, Belgia og Italia som ønsker å bryte ut av landet og danne egne land (Lindholm, 2016, s. 113)

Nasjonal symbolbruk

Boken tar opp et element ved utviklingen av en nasjonal identitet som likner på den svenske diskursen om symbolbruk jeg omtalte i litteraturgjennomgangen. Underoverskriften *skapandet av den svenska identiteten* rommer en dobbeltside, og handler om hvordan den svenske identiteten tok, og tar form. Historieundervisningen har blant annet vært viktig for å skape en nasjonal identitet i Sverige (Lindholm, 2016, s. 236). Det var vanlig at skolebarn lærte at «deres land var det beste». I Sverige fikk barna lese om helter og frie bønder. Det ble ikke nevnt at konger forårsaket hungersnød og lidelse i, og utenfor landet (Lindholm, 2016, s. 236). Her framstår den nasjonale identiteten som elitekonstruert. Anderson beskriver en slik konstruksjon ved at eliten bestemte hva som skulle kjennetegne den kulturelle, historiske og etniske karakteristikken for en bestemt gruppe mennesker. Lærebøkene fikk et selektivt innhold som skulle presentere Sverige på den best mulige måten. Mindre passende innhold som kunne svekke nasjonen ble valgt bort. Den historiske konteksten som er beskrevet her, kan gjenspeile seg i dagens foraktelse av en nasjonal identitet hos flere svensker. Boken bruker også et annet argument som viser at den nasjonale identiteten framstår elitekonstruert. Etter 2. verdenskrig ønsker svenske politikere at den nasjonale identiteten skulle kjennetegnes av et fritt og fredelig land, åpent for handel og

innvandring. De delene av historien som ikke passet inn skulle velges bort (Lindholm, 2016, s. 236). Det var fortsatt snakk om bortvalg og tilpassing for at nasjonen skulle fremstilles på en best mulig måte.

Tabell som presenterer funn av nasjonale symboler:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	Rødt hus med hvite karmen som forbindes med typisk svensk. «Hargebandens vandrarhjem, Närke, bygd 1898» (Lindholm, 2016, s. 234).
Bilde	Fra fotball VM i Tyskland. Fotballsupportere som veiever med det svenske flagget. Malt i det svenske flagget iført vikinghjelme og håndholdt flagg.

HI-historia 7-9

HI-historia 7-9 er en lærebok for högstadiet i Sverige, utgitt i 2013 av forlaget Gleerups. Den er skrevet av Erik Nilsson, Hans Olofsson og Rolf Uppström. Boken følger læreplanen LGR11. Den er inndelt i 8 hovedkapitler med flere underlagte delkapitler. Jeg fant hovedsakelig relevant fagstoff om nasjonalisme fra kapitlet *1800-talet*. I tillegg gjorde jeg noen relevante funn i kapitlet *Första världskriget*.

Nasjonsbegrepet

HI-historia har ikke et eksplisitt formulert nasjonsbegrep, men det er mulig å tyde territoriell forståelse av nasjonen. «Nasjonalisme innebærer at folk som har samme historie, samme språk og kjenner tilhørighet med hverandre også har rett til et selvstendig land, en nasjon» (Nilsson, Olofsson & Uppström, 2013, s. 150). Ut ifra denne definisjonen, kan det se ut til at staten er en politisk territoriell enhet, som hører til et folk med felles kultur og historie. Felles fødselssted nevnes ikke, men at de «kjenner tilhørighet med hverandre» blir trukket frem som en forutsetning for nasjonen. Ved at begrepet «selvstendig» anvendes i definisjonen, er det mulig å anse nasjonen som en politisk bærebjelke for folket. Dette minner om det fransk-politiske nasjonsbegrepet.

Det kommer frem at nasjonalismen skapte flere dype konflikter i Europa. De franske nasjonalistene ønsket å gjenskape landskapene Alsace-Lorraine som Frankrike forlot i krigen mot Tyskland i 1871. Tyskerne hadde overgitt landområdene til Frankrike etter freden i Westfalen i 1648. Dette tyder på at den franske staten så et behov for territoriell ekspansjon av staten for å styrke nasjonen. De tok ikke hensyn til språk og etnisitet hos befolkningen som ble omfattet av ekspansjonen, siden de fleste i Alsace-Lorraine var tysktalende. Dette kunne ikke de tyske nasjonalistene gå med på (Nilsson et al., 2013, s. 195). Her kan vi se det samme mønsteret som ved nasjonalismens rolle i imperialismen, ved å frembringe en «stolthet» over erobring av andre landområder.

Nasjonalisme

Boken presenterer konservatisme, liberalisme og sosialisme som tre ulike ideologier. Ideologiene skulle gi svar på hvordan samfunnet skulle se ut, og blir omtalt som

produkter av den franske revolusjonen. Nasjonalismen bidro «samtidig» at nye stater ble til, men også delt. Nasjonalisme blir presentert som en kraft i tillegg til ideologiene. Kraften fra nasjonalismen påvirket ideologienes verdigrunnlag. Nazismen virket både «nasjonalistisk, rasistisk og antisemittistisk» (Nilsson et al., 2013, s. 150). Boken formidler nasjonalismen som både «samlende» og «splittende», uten å bruke termene. Dette er skrevet i forbindelse med nasjonalismens innflytelse på 1800- og 1900-tallets historie i Europa, som tar opp samlingen av Tyskland og Italia (Nilsson et al., 2013, s. 144). Det kommer også frem at «i mange land ledet nasjonalismen til spenninger mellom ulike folkegrupper». Dette eksemplifiseres med folkegrupper i Østerrike og Russland som ønsket å bryte ut og danne egne stater (Nilsson et al., 2013, s. 152). I disse landene ble de nasjonalistiske bevegelsene en viktig ressurs for å danne selvstendige stater. Bevegelsene besto ofte av folk med ulike språk eller religioner (Nilsson et al., 2013, s. 195). «Skandinavismen» er det eneste vi kan finne om «svensk nasjonalisme» i denne boken. Dette blir beskrevet som en nordisk nasjonalisme, som handler om at svensker, nordmenn og dansker kjente en felles nasjonalfølelse under 1800-tallet. Det fikk ingen politisk betydning grunnet lav oppslutning. Studenter og lærere ved Skandinavia universiteter mente at skandinaverne hadde en felles bakgrunn, og at de tre landene burde forenes til ett rike. Det ble aldri en virkelighet, men fiendskapet mellom Sverige og Danmark forsvant (Nilsson et al., 2013, s. 152). Nasjonalisme blir betraktet som et moderne fenomen. Nasjonalfølelsen trekkes frem som et produkt av den franske revolusjonen. Det blir beskrevet som «følelsen for det egne landet og folket» (Nilsson et al., 2013, s. 150).

Nasjonal symbolbruk

Jeg fant ingen beskrivelser av nasjonale symboler i brødteksten. Det var heller ingen illustrasjoner.

SOS historia 7-9

SOS historia 7-9 (4. utgave) er en lærebok for ungdomstrinnet i Sverige utgitt i 2019 av forlaget Liber AB. Den er skrevet av Elisabeth Ivansson, Robert Sandberg og Mattias Tordai. Boken følger læreplanen LGR11. Den er inndelt i 7 hovedkapitler med flere underlagte delkapitler. Jeg fant hovedsakelig relevant fagstoff om nasjonalisme fra kapitlet *Det långa 1800-talet*. I tillegg gjorde jeg noen relevante funn i kapitlet *Sverige under 1800-tallet*.

Nasjonsbegrepet

Den politiske nasjonen blir tydelig forklart i SOS historia, selv om begrepet ikke er nevnt. Den franske revolusjonen fikk folk til å betrakte seg selv på en ny måte. Samhørigheten var sterk blant franskmenn, som sa at det var deres revolusjon, og deres land. «Et folk er en nasjon og Frankrike styres av nasjonalforsamlingen» (Ivansson et al., 2019, s. 188). Her kan vi se tendenser til Meinecke sin forklaring av statsnasjonen, direkte knyttet til prinsipper fra det fransk-politiske nasjonsbegrepet. Den industrielle revolusjonen med sine forflytninger og samfunnsforvaltninger viser også at boken implisitt omtaler et nasjonsbegrep som favner et folk med en felles kultur (Ivansson et al., 2019, s. 186). Boken nevner «den tyske folkesjelen», og tar opp at franskmennenes «motstand» fikk tyskere og italienerne til å føle en tilhørighet til folket sitt (Ivansson et al., 2019, s. 186).

Nasjonalisme

SOS historia presenterer nasjonalismen som «en tanke om at mennesker tilhører ulike folkeslag, og at hvert folkeslag burde ha sitt eget land». Det blir ikke definert som en ideologi, men et tankesett som kan bli et verdigrunnlag for andre ideologier.

Nasjonalisme fremstilles som et moderne fenomen også i denne boken. De viser et europakart av Det Osmanske riket og Preussen fra begynnelsen av 1800-tallet. Kartet blir brukt til å forklare hvordan Europa forandret seg. De skiller mellom en fransk- og tysk nasjonalisme, som står i motsetning til hverandre. Den tyske nasjonalismen var relatert til jakten på folkesjelen, der folket skulle få «være seg selv». Folk med samme språk og religion hørte sammen, og måtte ha et eget land. Den franske nasjonalismen betydde at alle medborgere var med og bestemte i sitt eget land (Ivansson et al., 2019, s. 188). Her skiller de mellom samme verdiene som ligger bak det tysk-romantiske og fransk-politiske nasjonsbegrepet, men omtaler det som «en tysk- og fransk nasjonalisme». Det kommer også frem at nasjonalismen fungerer «splittende» og «samlende». De relaterer den splittende effekten av nasjonalisme til dagens rasisme og fremmedfiendtlighet. Boken beskriver at hendelser fra 1800-tallet blir brukt som verdigrunnlag til rasisme, da nasjonalistene kjempet for et nytt og mer rettferdig Europa. Hvert folk skulle være frie, og fikk bestemme over seg selv i sine egne land. De trekker inn Tyrkia, Østeriket og Russland som eksempler, der det bodde det mange ulike folkeslag. Nasjonalistene ville splitte disse til hver sine folk med hver sine land (Ivansson et al., 2019, s. 188). Den «samlende» effekten ved nasjonalismen blir eksemplifisert med Tyskland sin samling i regi av Otto Von Bismarck (Ivansson et al., 2019, s. 188). Boken omtaler også at nasjonalismen inspirerte Norge til å kreve sin egen stat. De skriver at Norge lenge hadde «trivdes i union med Sverige», men at «liberalismen og nasjonalismen», med krav på frihet og selvstyre hadde nådd fram (Ivansson et al., 2019, s. 188).

Nasjonal symbolbruk

Boken har lite/ingen beskrivelser av nasjonale symboler i brødteksten, men tabellen viser antall illustrasjoner:

Illustrasjon	Bildetekst/forklaring
Bilde	Brevkort. Det svenske flagget er på brevet. Handler om kvinnenes kamp for stemmerett i 1917, da riksdagen skulle diskutere spørsmålet om stemmerett.

Diskusjon og konklusjon

Funnene i analysekategoriene presentert i to tabeller til norske- og svenske lærebøker:

Analysebegrep	Svenske lærebøker			
	Prio historia 8	Capensis historia 7-9	HI-historia 7-9	SOS Historia 7-9
1 Nasjonsbegrepet: subjektivt, kulturelt eller politisk	KULTURELT	POLITISK	POLITISK	POLITISK OG KULTURELT
2 Nasjonalisme: «elitekonstruert» eller «konstruert av folket»	FOLKET	ELITE	ELITE	ELITEN OG FOLKET
3 Nasjonalisme: «primordialistisk eller modernistisk»	MODERNISTISK	MODERNISTISK	MODERNISTISK	MODERNISTISK
4 Nasjonalisme: «Mest negativt eller positivt framstilt»	NEGATIVT	NEGATIVT	NEGATIVT	NØYTRAL
5 Nasjonalisme: «beskrevet som egen ideologi?»	NEI	JA	NEI	NEI
6 Nasjonale symboler – antall illustrasjoner	2	2	0	1
7 Sverige som eksempel for det nasjonale	DELVIS	DELVIS	NEI	NEI

Analysebegrep	Norske lærebøker			
	Kosmos 9	Matrix 8	Arena 9	Relevans 9
1 Nasjonsbegrepet: subjektivt, kulturelt eller politisk	POLITISK	KULTUR	SUBJEKTIV	KULTUR
2 Nasjonalisme: «elitekonstruert» eller «konstruert av folket»	BEGGE	FOLKET	FOLKET	FOLKET
3 Nasjonalisme: «primordialistisk eller modernistisk»	MODERNISTISK	MODERNISTISK	MODERNISTISK	MODERNISTISK
4 Nasjonalisme: «negativt eller positivt ladet»	NEGATIVT	POSITIVT	NEGATIVT	NEGATIVT
5 Nasjonalisme: «beskrevet som egen ideologi?»	JA	NEI	NEI	JA
6 Nasjonale symboler – antall illustrasjoner	1	3	6	4
7 Norge som eksempel for det nasjonale	JA	JA	JA	JA

I et forsøk på å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene, sammenfatter jeg tendenser og forskjeller i norske- og svenske bøker separat først. Deretter ser jeg på forskjeller som utmerker seg mellom de svenske- og norske bøker. Forskningsspørsmålet «hvordan fremstilles nasjonen, nasjonalisme og nasjonale symboler i lærebøkene» er i stor grad belyst gjennom analysedelen, men den blir ytterligere presisert i sammenfatningen. Det andre forskningsspørsmålet «hvilke forskjeller kan vi se mellom norske og svenske lærebøker i fremstillingen av det nasjonale og nasjonalisme?». forsøker jeg å problematisere til slutt.

Tendenser, likheter og forskjeller i norske bøker

I bøkene Kosmos og Matrix som er skrevet til LK06, blir nasjonsbegrepet forklart med flere likhetstrekk til en kulturnasjon. Kosmos skiller begrepene «nasjon» og «stat» på en tydelig måte. Begge bøkene tar utgangspunkt i den tyske statsdannelsen som forklaringsgrunnlag, men Kosmos omtaler også den franske statsdannelsen i forbindelse med utviklingen av en norsk nasjonalstat. Her nevner de en spesifikk «kulturelite» som skulle finne den særegne norske folkesjelen. Matrix nevner på sin side at nasjonalismen førte til økt folkestyre, og folket kjempet for å øke makten til stortinget. Det kommer frem at begge bøkene knytter nasjonalisme til norsk historie, men Kosmos går litt mer i dybden. Kosmos 9 er har en tydelig ideologisk definisjon av nasjonalisme. Kosmos 8 beskriver nasjonalisme som en «tanke». Matrix beskriver den samlende effekten av nasjoner i Europa på 1800-tallet. Kosmos har en dypere beskrivelse av den samlende effekten, der de går i dybden på hvorfor imperialism ble betraktet som positivt for å øke nasjonenes territoriale områder. Den tar også opp at nasjonalisme kan danne grobunn for imperialism, fremmedhat og rasisme. Matrix beskriver dette som at «nasjonalisme kunne også bety at man så på sin egen nasjon som bedre enn alle andre» som en konsekvens av samme årsak. Beskrivelsen i Kosmos framstår mer utfyllende, og begrunner konsekvensene av nasjonalisme mer konkret. Kosmos forklarer også mer om opprinnelsen til norske nasjonale symboler, i forbindelse med nasjonsbyggingen. Både Matrix og Kosmos viser en samlende side ved nasjonalismen, og bruker samlingen av Italia og Tyskland som eksempler. Kosmos går litt mer i dybden, fordi den viser til delingen av Østerrike-Ungarn som et eksempel på hvordan nasjonalismen framsto splittende. Kosmos viser også de negative utfallene av nasjonalisme i en tydeligere fremstilling, for eksempel gjennom rasisme og fremmedhat.

Bøkene som er skrevet til LK20, vektlegger i mindre grad enn bøkene til LK06 den historiske detaljkunnskapen om samfunnssituasjonen i Europa på 1800-tallet. De knytter i større grad det nasjonale til kraften den viser i dagens samfunn. Arena viser en subjektiv fremstilling av nasjonsbegrepet. Dette er basert resultatet av en økning i sammensatte folkegrupper som ikke kjente hverandre, men bevisst utgjorde en nasjon. Relevans mangler en eksplisitt nasjonsdefinisjon, men ut ifra analysen ser vi tendenser til en definisjon som likner på kulturnasjonen. Verken Arena eller Relevans knytter nasjonsbegrepet til den norske nasjonsbyggingen på samme måte som Kosmos og Matrix, men i arena trekker inn «generell nasjonsbygging» i tankekartet med «nasjonalisme» som paraplybegrep. Relevans har en ideologisk forklaring av nasjonalisme, og vektlegger i stor grad negative konsekvenser den har medført. De nevner både en positiv- og negativ kraft av nasjonalisme, men den negative har fått mest plass. De nevner utenforskap, hat, og drap som ekstreme konsekvenser av ideologien, og knytter det opp mot ekstremisme, fascisme, nazisme og antisemittisme.

Relevans og Arena har ikke en typisk «samlende og splittende» forklaring av nasjonalisme med utgangspunkt i 1800-tallet. Arena har på sin side den «samlende og splittende» forklaringen med utgangspunkt i samling og deling av nasjonalstater på 1800-tallet. De knytter dette opp mot hvordan nasjonalismen også kan framstå «samlende og splittende» i dag, og nevner at nasjonalistiske partier ofte er innvandrings skeptiske. Generelt har delen om nasjonalisme fått mindre plass i lærebøkene til LK20 enn LK06. Dette kan ha en sammenheng med mer eksplisitt formulerte læreplanmål.

Tendenser, likheter og forskjeller i svenske bøker

Prio historia er den eneste svenske boken med et nasjonsbegrep som peker i klar retning mot kulturnasjonen. SOS historia viser tendenser både en politisk- og kulturell nasjon. Capensis historia og HI-historia viser en politisk forståelse av nasjonsbegrepet. SOS historia knytter sammen tendenser fra det fransk-politiske og tysk-romantiske begrepet som forklarer nasjonen på en ryddig måte, der folket utgjør nasjonen sammen med en politisk elite. Dermed utgjør både eliten og folket selve nasjonen. Capensis historia ser kolonialisme og imperialisme i sammenheng med nasjonal identitet, noe til dels HI-historia også gjør. Denne boken omtaler bare striden mellom Frankrike og Tyskland om landområdene Alsace-Lorraine.

Capensis historia er den eneste svenske læreboken som definerer nasjonalisme som egen ideologi. Prio historia og SOS historia presenterer nasjonalisme som «en tanke», men med ulikt formuleringsgrunnlag. Førstnevnte formulerer en tanke om et særskilt fellesskap, og sistnevnte formulerer tanken som et verdigrunnlag for andre ideologier. HI-historia presenterer nasjonalisme som en «kraft». Kraften bidro til at nye stater ble dannet, og gamle ble delt. Allerede i definisjonen står det implisitt at nasjonalismen er «samlende» og «splittende». Samlingen av Italia og Tyskland trekkes frem som eksempler på at den er «samlende». Den splittende effekten forklares med at folkegrupper i Russland og Østerrike ønsket å bryte ut av landene. SOS-historia forklarer også den «splittende» effekten med at ulike folkeslag ønsket å bryte ut av landene sine. Tyrkia, Østerrike og Russland blir brukt som eksempler. HI-historia og SOS historia får frem at etnisiteten til innbyggerne i landet var årsaken til delingen. Capensis historia nevner at nasjonalismen både er splittende og samlende, men forklaringen framstår magrere enn i SOS historia og HI-historia. Prio historia har en mer implisitt forklaring av samlingen og splittingen, siden de ikke nevner begrepene eksplisitt. Denne boken bruker også foreningen av Italia og Tyskland og oppløsningen av det Osmanske riket som eksempel. Capensis er den eneste boken som tar opp «Skandinavismen», som er form for nordisk nasjonalisme. De er forsiktige med å nevne typisk svensk nasjonalisme. Dette kan likne på en form for «samnordiske revisjon», som var vanlig i svenske lærebøker mellom 1919 og 1972, for å redusere nasjonalisme og sjåvinisme. Jeg har omtalt at nasjonal sjåvinisme fortsatt er et aktuelt problem i Sverige. Prio Historia sammenlikner den norske- og svenske nasjonaldagen. Svenskene vet nesten ikke hvordan nasjonaldagen skal feires, men i Norge er den en stor festdag. Dette er det nærmeste jeg kom at svenske lærebøker relaterte temaet direkte til elementer som berører deres egen nasjon. SOS historia omtaler at Norge «hadde trivdes» i union med Sverige, men at nordmenn ble påvirket av impulser fra Europa som gikk ut på et ønske om «liberalisme og nasjonalisme». Denne fremstillingen skiller seg fra Østerud sin omtale av at prosessen mot å bli en egen nasjon var en kamp mot svenskenes dominans i unionen og en større demokratisk innflytelse blant norske borgere.

Forskjeller mellom norske og svenske bøker

Utvalget norske lærebøker i denne oppgaven, knytter i større grad knytter det nasjonale til sitt eget land og nasjonsbygging. Dette kan ha en sammenheng med at nasjonalisme, nasjonen og nasjonale symboler ofte blir knyttet til nasjonal sjåvinisme i Sverige. Den svenske opplæringsloven skiller seg fra den norske, siden den mangler et formulert krav om at elevene skal kjenne til den nasjonale kulturarven. Utvalget av svenske lærebøker, har en generell fremstilling av nasjonalisme, nasjonen og nasjonale symboler. De bruker færre bilder og illustrasjoner som kan knytte det nasjonale til Sverige. De bruker heller andre land i Europa som eksempler. Dette gjenspeiler læreplanmålene, som vektlegger den europeiske historien. Noen av de svenske lærebøkene hevder også at Norge trivdes i union med Sverige. De hevder at Norge ble inspirert av Europeiske frihetsimpulser til å bli selvstendig. Det er lite stoff hvordan Sverige opptrådte i samme kontekst.

Ut ifra resultatene i analysetabellene, har svenske- kontra norske bøker en mer «elitesentrert» oppfatning av nasjonalisme. Det kan sees i sammenheng med at de har en mer politisk forklaring av nasjonen, noe som også kommer frem i tabellene. Det kan også ha en sammenheng med at den svenske nasjonalismen framsto som et «konservativt elitefenomen» på 1800- og 1900-tallet. Nasjonale symboler er mindre fremtredende i svenske lærebøker. Dette kan ha en sammenheng med de ekstreme nasjonalistene som bruker nasjonale symboler for å markere fremmedfiendtlighet. Jansson, Wendt & Åse beskrev at svensker har fått problemer med å uttrykke en «normal» nasjonal stolthet. Dette kommer tydelig frem i de svenske lærebøkene. Svenske- kontra norske elever blir i lavere grad eksponert for nasjonale symboler og informasjon om hvordan nasjonaldagen feires. Svenskene beskriver den norske nasjonale patosen mer tydelig i dagliglivet kontra deres egen. Norske skoleelever vokser opp med skolebøker som fremmer bilder av 17. mai-feiring, flagging og stolthet ovenfor nasjonen. De nyere lærebøkene tar også opp hvordan nasjonalismen kan virke splittende og ekskluderende i dagens samfunn. Alle svenske- og norske har en modernistisk fremstilling av nasjonalisme, med utgangspunkt i historie fra 1800-tallet i Europa. Svenskene vektlegger i større grad en forklaring av det nasjonale med utgangspunkt i danning og deling av stater i Europa enn de norske. Matrix og Kosmos under LK06 bruker Norge som nasjon til å forklare nasjonsbygging og nasjonalisme. Arena og Relevans under LK20 bruker ikke denne i like stor grad, men bruker heller ikke den europeiske historien fra 1800-tallet i like stor grad som de svenske bøkene. En årsak til at vi ser det svenske mindre knyttet til det nasjonale i Sverige, kan være at den «nasjonale skryten» avtok fra 1940-tallet, og elevene skulle møte en mer en undervisning som skulle handle mer om demokratiet. Tidligere hadde nasjonalisme og statsidealisme gjennomsyret bøkene. I litteraturgjennomgangen viste jeg til Ammert som sa at patriotisme og moralsk iver hadde dominert også i de svenske bøkene. Denne tendensen har tydelig forsvunnet fra dagens lærebøker.

Litteratur og kilder

- Ammert, N. (2016). Historieläromedel – en forskningsöversikt. *Institutionen för kulturvetenskaper, Linnéuniversitetet* (37), 147-153. DOI: <https://doi.org/10.15626/hn.20163707>
- Blikstad-Balas, M. (2014). *Lærebokas hegemoni – et avsluttet kapittel?* Upublisert manuskript. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/44159/Blikstad-Balas_I%25C3%25A6rebokas%2bhegemoni_et%2bavsluttet%2bkapittel_ownarchive.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ehn, B., Frykman, J. & Löfgren, O. (1993). *Försvenskningen av Sverige*. Natur och kultur: Stockholm
- Geisler, M. E. (Ed.). (2005). *National symbols, fractured identities: Contesting the national narrative*. University Press of New England: Lebanon
- Gellner, E. (1998). *Nationalism*. (Norsk utgave). Spartacus forlag AS: Oslo
- Greve, T. (2017, 29. desember). *Otto von Bismarck*. Store norske leksikon. Hentet 30.04.22 fra: https://snl.no/Otto_von_Bismarck
- Hettne, B., Sörlin, S. & Østergård, U. (1998). *Den globala nationalismen*. SNS Forlag: Stockholm
- Hobsbawm, E. J, & Ranger, T. (1984). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press: Cambridge
- Jansson, M., Wendt, M & Åse, C. (2013). Common-Sense Notions of "Nation": A Challenge for Teaching. *Journal of Political Science Education*,9(1), 34-51, DOI: [10.1080/15512169.2013.747837](https://doi.org/10.1080/15512169.2013.747837)
- Johannesen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave). Abstakt forlag: Oslo
- Knudsen, J. S. (2014). Den nasjonale minneseremonien etter 22. juli 2011. I J. S., Knudsen, M. S., Skånland & G. Trondalen (Red.). *Musikk etter 22. juli* (s. 49-72). Norges musikkhøgskole. <http://hdl.handle.net/10642/2169>
- Knudsen, O. F. (2019, 8. september). *Avkolonisering*. Store norske leksikon. Hentet 30.04.22 fra <https://snl.no/avkolonisering>
- Kohn, H., Liah, G., Sugar, P., Hobsbawm, E., Hechter, M. & Levi, M. (1994). Nationalism in Europe. I A. D., Smith & J. Hutchinson (Red.), *Nationalism in Europe* (s. 160-195). Oxford Press: Oxford

- Koritzinsky, T. (2012). *Samfunnskunnskap: Fagdidaktisk innføring*. (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvarv, S. (2021). *Vitenskapsteori – tradisjoner, posisjoner og diskusjoner* (2. utgave). Novus forlag: Oslo
- Miller, David (1995). *On Nationality*. Clarendon: Oxford
- Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*. (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>
- Pervin, Lawrence A. (1984). *Personality. Theory and research*. Wiley: New York
- Smith, A. D. (1986). *The ethnic Origins of Nations*. Blackwell: Oslo
- Smith, A. D. (1979). *Nationalism in the Twentieth Century*. Robertson: London
- Smith, A. D. (2002) When is a Nation?. *Geopolitics*, 7(2), 5-32. DOI: <https://doi.org/10.1080/714000928>
- Smith, A. D. (2010). *Nationalism, keyconcepts* (2. utgave). Polity Press: Cambridge
- Stark, A. (2013, 3. sept). *Interview – Anthony D. Smith*. E-International relations. Hentet 15.03.22 fra: <https://www.e-ir.info/2013/09/03/interview-anthony-d-smith/>
- Skirbekk, S. (1997). Ti tesar om nasjonalisme. Kronikk i *Dag og tid*. <http://folk.uio.no/sigurds/nasjonalisme/tesar-nasjonalisme.html>
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=-996270488%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRHIS01%26tos%3Dgr&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa219f#anchor1>
- SFS 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Tøllefsen, T. O. (2019, 1. november). *Trettiårskrigen*. Store norske leksikon. Hentet 09.03.22 fra: <https://snl.no/tretti%C3%A5rskrigen>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)* <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv147>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)* <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arssteget>

Østerud, Ø. (2003). Rokkan mot Habermas. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 20(2), 152-160. DOI: https://www.idunn.no/nnt/2003/02/rokkan_mot_habermas

Østerud, Ø. (2018). *Nasjonalisme*. Dreyer forlag: Oslo

Lærebøker

Almgren, B., Isaksson, D., Tallerud, B. & Thorbjörnsson, H. (2012). *Prio Historia 8*. Sanoma Utbildning: Stockholm

Heidenreich, V., Weider, B. O. & Waage, K. B. (2021). *Relevans 9*. Gyldendal: Oslo

Hellerud, S. V., Erdal, S. F, Johnsen, I. M. & Westersjø, M. (2021). *Arena 9*. Aschehoug: Oslo

Hellerud, S. V. & Moen, S. (2006). *Matriks 8*. Aschehoug: Oslo

Ivansson, E., Todai, M. (2019). *SOS historia* (4. utgave). Liber AB: Stockholm

Lindholm, Julia. (2016). *Capensis Historia 7-9*. Capensis forlag: Falköping

Nilsson, E., Olofsson, H. & Uppström R. (2013). *HI-historia*. Gleerups Utbildning AB: Malmö

Nomedal, J. H. & Bråten, S. (2007). *Kosmos 9*. Fagforlaget Fag og Kultur AS: Oslo

